

ДМ. ГОРДІЄНКО

ВЕЧІР З МОРЯ

I

Вийшов з моря вечір золотавий,
Замислений і хмурий, як матрос.
Прогули над портом пароплави,—
Із-за обрію підводиться норд-ост,
Хвилі йдуть, мов війська лави.
Ліг туман на дальній аванпост,
І як дим колишеться вода:
Шхуни, ялики на березі гойда.

II

Вітер б'є, прокладає спіралі —
Поміж небом і землею.
Синім килимом розкинулася даль,—
Лиш самотньо похожає нею,—
Аж од берега, до заповторних паль —
До надмістя — місяць Галілеєм.
Ходить, спиниться і кине гострий зір
До полів, долин і до узгір.

III

Заглядає в море білолиций,
А вода росте і приплива.
Мо' я марю, може мені сниться:
Мати десь капусту полива,
Я ж ношу їй воду од криниці,
А вона розгублена, сумна,
З кухля лле і хилить головою:
„— Лихо, сину, лихо нам з війною ...“

IV

Грало сонце в сині надвечірній,
Цвів жоржиново за гаєм небосхил.
Із просторів степових, загірних,
Шовком трави слались до могил.
Брів самотньо вітер — лірник,

І здіймав по-над шляхами пил.
Десь росли і виростали тіні
В проміневім сонця золотінні...

V

Я відерце вилив і по воду;
Осокори високі навздогін.
Височінь на дощову погоду...
І з-за гаю тужно-довгий дзвін.
Комарі понад кущами глоду,
Передзвонювали голосно: дз-з, дз-зінь...
Роси падали на трави, на бур'ян,
Груди повнилися безмежністю буянь.

VI

Од криниці грядками в долину
Бігла жур, шуміла як лоза,
І почув я тепле — „сину“...
— „Сину“ — тепло вечір одказав.
Ніби в небо хтось рукою кинув,—
І гойдає — золотий казан.
А в відро посипалися зорі,
І купались, як оце і в морі.

VII

„— Сину, синочку, а йди бігом сюди...“
Мати лагідненько кухликом на мене:
„— Ось письмо яке... Гляди
Що од батька.— Ніжно,— од Семена...
Йди ж читай... Читай іди...“
О, моя ти рідна нене!
Батька вбито десь, аж на Карпатах,—
Похилилася: — „Немає в тебе тата“...

VIII

І задумалась, мов ніч переддошова,
Та не вирвалося стогону з грудей.
Тільки жур полинно-пахощова,
І ні шуму, ні живих людей...
Мати тихо прошептала — „що я...
Що ми, синочку“... Замовкла, а з очей
Виглядала непоборна туга,
І здавалося: ось-ось закрутить хуга.

IX

Не ридала, не ронила сліз,
Не втирала рукавом очей.
Мо' тому я й пісню із заліз,
Пісню грізну громових ночей

Полюбив, як говір тих беріз,
Що шумлять ще з-за моїх плечей.
Полюбив, як бур і шторму рев,
Як розмову вітра і дерев.

X

Дня того ж, не знаю — може вночі
Я пішов дорогами вітрів,
Ні, не в ліс, не в гори одиночить,—
До одих запінених морів...
Виряжав з села мене, пророчив,
Рій уїдливих співучих комарів:
Що вже більш я не зустріну неньку
Не почую: „— Сину, мій маленький...”

XI

Виряжала й мати, аж до гаю,
Хвилювалася, як повінь вод,—
Ніжна усмішка тепліною мая:
„— Сину, йди аж он на той завод...
А заробиш, не забудь... одна ж я...“
Десь в гаю вистукував удод:
Йди... Назад тобі вже не вертатись,
Не зустріти матінки і... тата...

XII

І пішов... І більш не повернувся,
Вже життя моє навіки у порту.
Хай собі одна, якщо живе, матуся,
Я ж впіймаю хмароньку оту,
Нею вкриюся, до палі пригорнуся,
А на ранок знову на борту,—
І матроси, й сонця золотань:
„— Драстуйте, товариш капітан!...”

XIII

„— Драстуйте!...” І знову в море
За пароплавом вийдуть пароплави,—
Ляже тінь десь привіддю Аврори...
Покотять пінні хвилі-лави
Аж до Сінопу, до Ангори...
А там, і знову вечір золотавий,
Повисне синь, і тиша над землею,
Та в небо вийде місяць Галілеєм...

Березень 1927 р.
Харків

Л. ПІОНТЕК

„HOPE COTTAGE“

(УРИВОК З ПОВІСТІ)

Тільки от — Канада: була раса войовничих, свобідних. Без „культури“. Просто — шатро й собаки. Набридло місце, тоді ланцюг, а кожний собака — ланка. В жінки: на спині й грудях — дитина. Чоловік стрункий, як міфічний бог. Ідуть.

Я не можу дивитись на вітрини, завалені мокасинами. Тисячі людей проходять поуз мокасіни й не думають нічого. Не помічають мокасінів. Звичайних, обшитих хутром; на передку — примітив, низаний з бісеру.

Люди — тисячі їх, проходять поуз мокасіни й не думають: „Ліс. Довгий ланцюг собак. За ними люди; чоловіки й жінки з темрявою пралісів в очах. Мокасіни на ногах, мов пух. Ідуть, землі не торкаються. На нове місце. Без культури. Тільки з правдивим інстинктом людини, з тягою до організації“.

Ні. Проходять поуз мокасіни й не думають: „була раса войовничих свобідних, а тепер хорі недобитки“.

Я не можу дивитись на вітрини, завалені мокасинами.

Кожна міщанка має під ліжком пару мокасінів. Вночі біля їх стоїть посудина.

„Кемпи“¹⁾ зручніше було ставити там, де ступала вже людська нога. Де пахло димом вогнищ і шкірами. Ближче до людського життя. Але, як тільки жердя забивалося в землю й розгортався брезент, індієці запрягали собак. Без галасу відбувалася метушня, що буває в людей цивілізації, коли вони подорожують, або просто перебираються з одного помешкання до другого.

Тільки собаки часом високо підскакували й скавучали, широко роззявляючи рота.

Старшенькі діти підходили до білих людей. До тих, що прокладали рейки. Од „боса“²⁾ й інженера тікали.

Може почували? — Ці, що багато, боялися там тих двох — ...

Мабуть тільки відчували. Вони ж не могли знати, що людство поділяється на дві частини: в одній більшість, в другій жменька, і все, що з цього витікає.

Діти смугляві й стрункі. Од їх пахло лісом і шкірами.

¹⁾ Camp — загін, барак; в даному разі — барак для робітників.

²⁾ Boss — хазяїн

Хтось з тих, що мав витягувати від океану до океану рейки, давав дітям хліба, цукру. Ті широко всміхалися. Соромливо простягали руки й мурмотіли щось. Їхні батьки так само вчили їх казати „дякую“, а може ще й „красно“.

А на другий день батьки дітей притягали до білого, не до „боса“, ні, а до того, що дав цукор і хліб, половину величезного „муса“¹⁾.

На землі, в ледве помітних слідах мокасінів, червоніли краплини мусячої крові.

І все таки табор давно вже був у іншому місці, далі од приятелів, білих.

Ах, це було вже так давно... Тоді, коли ті, що з-за океану, почали другими (вони теж з-за океану) прокладати культуру — блискучі рейки. Через усю Канаду, що буйно розкинула свої недоторкані ліси і вперто підносить чоло Кордильєр.

Ви не будете мені закидати романтизму; бо я живу в Канаді і тужу за Радянським Союзом. І мені шкода, що червона раса не зробить Червоного Жовтня Канади. Разом з тими другими з-за океану, проти тих, що перші звідти ж прийшли.

Бо тепер нема раси — тільки недобитки: позамикано їх в кубла пранців і золотухи тісних резервацій. Резервації в просторах (ой і широких) — Канади.

Під Монреалем зовсім близько Каунавага. Тут індіям дали місце. Хай живуть. А простори прадавні індійські замкнули нові господарі.

І коли через ріку Святого Лаврентія міст будували, то кликали на роботу червоношкірих. Святий Лаврентій глибокий. Океанські пароплави до порту Монреальського заходять. Міст будувати — робота страшна, небезпечна.

І сказали білі „боси“: — „Індіяни не мають нервів, треба їм дати роботу“.

Індіяни не знали, що то — нерви. І будували міст. І не в одного майорили прадавні спогади, коли в лісах і преріях Канади в індіана два ворога: голод і звір. А тепер білі робили незвичайне. Колись по Святому Лаврентію та Великих озерах снували легенькі кано під зручними руками індіців; тепер: машина рухає величезну почвару: вона може вмістити в себе трохи не всю Каунавагу.

Індійці працювали, де найбільше небезпеки.

Без гніву до машини.

Білі сказали: індіяни не мають нервів.

Канада це все таки — Америка.

Ах, як болить у вірного сина Сполучених Штатів дикунська Мексика!

Що разу він бачить, як бракує на його прапорі однієї зірки. А тут ще під боком ця чужа домінація...

І до Каунаваги приїхав білий з валізкою й одшукав Старого Індіця. Він сказав: „Моні ферст“²⁾. Що ти вартий без грошей? Я дам тобі їх і шануватиму твою старість. Тяжко не працюватимеш“.

¹⁾ mosse — лось

²⁾ Money first — гроші спершу.

Старий індієць мав тільки жінку. Стару, як він сам. Він згодився. Його вбрали, як убиралися давно, давно його прадіди. Рівною короною вилискувало пір'я на голові. Ноги в легких мокасінах ладні були знову блукати в лісах.

Але привели його на четвертий поверх Ітоновської¹⁾ почвари. Загородили прилавком і казали — збудувати свою хату. Його давню хату, його прадідів хату. З шкір жердя. І зробили йому електричне вогнище. Посадили доглядати вогнища стару жінку. І казали плести кошики.

А на прилавку лежали піраміди ніжних, міцних мокасінів: брунатових, білих.

Довге рамтя шкляних і камінних намистин.

Шкіряні обгортки для книжок. З малюнками голів його прадідів. Обличчя розмальовано войовничо; загрозливо стовбурчило пір'я прикрас. Обличчя малювали білі. Вони не вклали в очі докору. Порожньо дивилися очі малюнків на Старого Індієця.

Очі Старого Індієця не бачили перед собою. Ні кіс своєї старої, ні стрижених кучерів білих дівчат, що снували поуз його.

Очі Старого Індієця в кутиках блищали сльозинками. Сльозинки срібно котились по фарбі обличчя. Та це — нічого: фарба вже не могла злякати ворога. Очі Старого Індієця під кінець дня закисло. Не плавав. То просто повітря крамниці було зовсім не таке, як повітря вільних просторів. Душно. Ріже очі.

Тяжко не працював Старий Індієць. Так обіцяв йому білий з валізою ще в Каунавазі.

Старий Індієць нанизував червоний мачок бісеру на волосяно-тонкий дріт; тоді обережно згортав його, згинав, і на прилавку стояв кошчок. Його купували люди. Білі. Для себе й для тих, кого кохали.

Чом не прикрасити хати індієськими виробами?

Коли сніги наметуть намети і покличуть вітер гратися з ними, — за вікнами гуде. Зачервоніють спіралі електричного каміну й думки поринають в спогади з часів першої колонізації Канади. На камені стоять індієські кошочки, в руці — книжка з шкіряною обгорткою (щоб зберегти палітурку). Біла раса знає ціну своєї єдиної в світі цивілізації.

Чом не прикрасити дому індієськими виробами?

Вони коштують центи.

Старий Індієць не мав багато роботи. Йому тільки треба було додержувати мальовничої пози й тримати в руці весло.

Що бачив Старий Індієць?

А хіба це обходить людей, що зібралися в кутку четвертого поверху біля індієських виробів?

Коливаючи старе, все ще струнке тіло, Старий Індієць не бачив хлопчаків, що патичками націлювалися досягти його пір'я на голові. Часом летіла гумова жуйка в обличчя.

Старий Індієць витирив її спокійно. І всі реготалися.

Може крізь туман хорих очей Старий Індієць бачив праліс. І потік людських голів, що виригав одноманітний галас, приймав за голос водоспадів на Великих Озерах.

¹⁾ Eaton — компанія, що має великі універсальні крамниці по всіх великих містах Канади.

Хтось досягнув патичком його коміра й сіпнув. Старий Індієць обернувся й заморгав, не бачучи, очима.

І знову стояв мальовничо Старий Індієць.

Люди входили — підходили, минали. Білі люди, як і ті, що покликали сюди Старого Індійця заробляти гроші. Вони давали заробіток і іншим: тим, що прокладали в просторах Старого Індійця рейки.

І ніхто не думав про робочий день Старого Індійця.

* * *

Я не жалкую, що людина прорізує груди землі. Ні, ні! Я захоплюся від радості, коли чую: аероплан Париж — Харків. Коли дістану листа повітряною поштою.

І я знаю: Канада вкриється прекрасними містами Майбутньої Коумни. В Ст. Агаті — доми відпочинку.

Але чому б Канаді не мати червоношкірого Предраднаркому?

Канада. Вінніпег.
1925

КАРЛ СЕНДБУРГ

CARL SANDBURG.

ДИМ І КРИЦЯ

Дим ланів весною один,
Дим прощання в - осени другий,
Дим заводського даху чи гирла військового корабля,
Вони всі йдуть вгору просто димовими стовбурами,
Або тремтять... у легкім тремтінню... вітра.

Як з півночі вітер — вони йдуть на південь.
Як із заходу вітер — вони йдуть на схід.

По цій ознаці
всі дими
знають одне одного.

Дим ланів весною й прощання восени,
Дим гартованої криці, зимної й синьої,
Присягою праці вони клянуться: „Я знаю тебе.“

Гнана з шипінням з центру,
Глибоко в надрах, здавна, з часу як бог нас створив,
Глибоко в надрах є лава, з якої ми вийшли —
Ти і я й наші голови димні.

Деякі дими бог кинув на працю —
Краяти небо й лічити наші роки
Й співать у таємницях наших лічб;
Співать свої ранки й співати свої вечорі,
Співати стару пісню вогнища:

Хоч відкрийте душника,
Хоч закрийте душника,
Дим однаково йде вгору у димар.

Дим міського обрію на захід сонця,
Дим сільського тмяного виднокругу —
Вони крають небо й лічать наші роки.

¹⁾ Карл Сендбург — один з найбільших сучасних поетів Америки. Робітник і був-
ший член компартії, він останнім часом ступнево переходить до табору буржуазії, вдається
в символіку. Але найкращі його твори присвячено пролетаріатові, його праці й боротьбі.
Хоч і ці твори не без символіки.

Дим червоно - цегляного пороху
В'ється шрубом
Геть з димарів
До захованого мерехтливого місяця.
Це, сказав залізний шкворень до чавунної гамарні,
Це жаргон вугілля й криці.
Денна зміна його доручає нічний зміні,
Нічна зміна доручає його знову назад.

Мурмочучи тим жаргоном,
Нумо розуміти його на - половину.
По ливарнях і прокатках,
У гармидері і галасі гут
Дим змінює свої тіні
Й люде змінюють свої тіні;
Негр, італієць, чужинець змінюються.

Смуга криці — це тільки
Дим у серці криці, дим і кров людини.
Баский вогонь вбіг в неї, вибіг з неї, біг десь інде,
Й лишилося — дим і кров людини
І загартована криця, зимна й синя.
Так вогонь вбіга, вибіга, біжить десь інде знов,
І смуга криці є крісом, колесом, цвяхом, лопатою,
Керма під морем, штурвальне знаряддя в небі;
І завжди темні в серці й крізь нього —

Дим і кров людини.
Пітсбург, Юнгстаун, Гер¹⁾ — вони роблять свою крицю людьми.
Кров'ю людей і атраментом димарів
Димні ночі пишуть свої присяги:
Дим у крицю й кров у крицю;
Гомстед, Браддок, Бірмінгам²⁾ вони роблять свою крицю людьми.
Дим і кров є сплавом криці.
Люди - птахи гудуть
у синяві; це криця
в моторі співає й дзижчить.

Крицева дротова загорода довкола заводу.
Крицева зброя в кобурах вартових на брамах заводу.
Крицеві кораблі руди приносять ладунки, видерті з землі
крицею, підняті й навантажені крицевими руками, оспівані
на їх шляху дзвінками мушлями.
Ті, що везуть, ті, що доручають, є з криці також; вони риють
і стискають і волочать; вони переносять свої автоматичні
сустави з роботи на роботу; вони є крицетворна криця.
Вогонь і порох і повітря змагаються в печах; лиття розмірене,
бруски звиваються; чурки зліплені розкидається:

¹⁾ Центри крицевої індустрії

²⁾ Також центри крицевої індустрії

Кораблі на морі, хмародряпи на суші; криця, що ниряє в морі,
криця, що дряпається в небі.

Знаходці в темряві, ти, Степане, з цеберком для їжі,
ти, Степане, що чвалаєш хідниками в пільмі
з вечірньою газетою для жінки й для дітей,
ти, Степане, з головою, запамороченою тим,
де ми всі скінчимо —

Знаходці в темряві, Степане: я встромляю свою руку
в попалені рукава; ми йдемо вулицею разом; нам
все одно; ти, Степане, й решта нас, ми скінчимо
на тих самих зорях; ми всі носитимем шапку в пеклі
разом у пеклі, чи в небі.

Димні ночі нині, Степане.

Дим, дим розгублений в гаморі Вчора;
Вкинений знов до черпаків, він висить сьогодні.

Дим, як годинники й гудки, завжди.

Димні ночі нині.

Завтра щось інше.

Місяці щастя проходять і минають:

Прять людей пливе у тігелі червоної криці.

Їх кістки замішано в хлібі криці:

Їх кістки розбито в кільця й ковадла

І в сосучі штоки мореборних турбин.

Спостерігай їх в переплетенім рештуванню бездротової станції.

Так примари таяться в криці, як важко-узброєні люди в люстрах.

Підглядачі, підкрадачі,— вони тільки танцюють в гробах сміхот-
ливих.

Вони завжди там і вони ніколи не відповідають.

Один з них каже: „Я люблю свою роботу, компанія добра до мене,
Америка чудова країна“.

Один: „Ісусе, мої кістки болять; компанія бреше; дідька лисого
це вільна країна“.

Один: „Я маю дівчину—яблучко; ми зберемо грошенят, підемо
на ферму й розводитимемо свині й будемо самі хазяями“.

А другі були волоцюгами, співцями, відірваними від дому.

Спостерігай їх знов при зводчатих дверях криці.

Ім байдуже до ціни.

Вони підносять людей-птахів у синяву.

Це криця в моторі співає й джимає.

У підземних люках та брашпилях,

У м'явих гідравлічних буравах, у глині чи гравії,

Під циліндрами динамо, в тканині арматурних павуків

Вони тінями танцюють і сміються з ціни.

Печі освітлюють червону будівлю.

Шпильки вогню кружляють і кружляють.

Чотирьохкутники малинової слини.
Спадають вії конаючого мурина.
Вогонь і вітер миють шлак.
Назавжди шлак вміто в огні й вітрі.
Антифон, вивчений крицею є:
Роби це, або голодуй.
Спостерігай нашу засмаглисть на оранці.
Слухай нас у гуді парової молотилки.
Спостерігай нашу роботу в хуткім вагоні пшениці.

Вогонь і вітер миють шлак.
Товарові вагони, годинники, парові лопати, маслобойки,
поршні, казани, ножиці —
О, млявий шлак з гір, шлаковий важкий чавун ітиме
багатьома шляхами.
Люди різатимуть і стрілятимуть ним, і робитимуть масло й
тунелі по річках, і коситимуть сіно оберемками, й
краятимуть свиней і воволі шкіри, й кермуватимуть
аероплани крізь Північну Америку, Європу, Азію,
довкола світу.
Зрубаний в країні твердих скель, зламаний і запечений в заводах
і ливарнях іржавий порох чекає,
Доки чиста тверда хвиля його атомів скалічить і притупить
свердла, що проховують діру в ній.
Криця цоколів за флангів вирахована, о боже, аж до одної мі-
лійонної дюйма.

Раз, як я бачив дуги вогню, танець волохатих жінок у намітках
Танець із димогарів та коминів — летюче волосся вогню, ноги,
що злітають вгору й додолу;
Цебра й коші вогню вибухають і буяють, вогонь дико біжить
з трівких та міцних печей;
Іскри тріскотять трісь - трісь - трах, з сонячних нервних вузлів
кам'яних ребер землі, беручи сміх для себе;
Вуха й носи вогню, норовисті горілові лапи вогню, золоті пироги
з намулу, золоті пташині крила, червоні жокейки на
пурпурових мулах, червлені автократи падають з горбів.
верблюдів, зарізані царі розкорячилися вермільоновими
бульбами;
Я бачив тоді сплески вогню, один за одним; прощавай: тоді
дим, дим;
А в лаштунках — великі сестри ночі й холодних зір — сидять жінки,
заплітаючи своє волосся,
Чекають в небі, чекають з млявими лагідними очима, чекають і
ледве шепочуть:
„Якщо ти знаєш все,
а я не знаю нічого,
скажи мені, що я снила минулої ночі“.

Перлисте павутиння у вітрянім дощі,
в одному сполосі вітра,
схоплене й загублене й ніколи більше незнане.

Калюжка місячного сяйва сходить і чекає,
та ніколи не чекає довго: вітер підбирає
загублене злото, як і це, й зника.

Смуга криці спить і дивиться скося
на перлисте павутиння, калюжки місячного сяйва;
спить і дивиться скося мільйони років,
спить в піджаку іржі, в жилетці шашелі,
в сорочці накопиченого дерну й глини.

Вітер ніколи не турбує... смуги криці.
Вітер збирає тільки... перлисте павутиння... калюжки
місячного сяйва.

Переклав з англійської І. К.

НАТАН АШ
NATHAN ASCH

КОНТОРА*

I

УОЛЛ СТРІТ

Нью-Йорк — Даунтаун¹⁾ — вулиці — будинки — фірми
вулиці — короткі — кручені — вузькі — темні
залюднені — заповнені — схвильовані — нагноєні
подорожні — бродяги — пішоходи — роззяви — на-
товпи — юрби — члени Великої Управи — члени Віжок — торговці з лис-
нявим волоссям — дівчата, що покінчили Моунт Голіок — дівчата, що
покінчили Мангатавську Підготовчу Школу на Гоустон Стріт²⁾ — кур-
ери, дуже старі, або дуже молоді — крамарі з лотками — чудові хлопці —
газетчики — газетчиці — жебраки — найкращі торговці вулиці — нікчемні
створіння — страхові агенти — машиністки — машиністки сліпої системи —
детективи — чоловіки — жінки — хлопці — дівчата — американці — гол-
ландці — ірландці — євреї — росіяни — французи — німці — еспанці — по-
ляки — аргентинці — шведи — негри — англійці — турки — мексиканці —
сирійці — американці — тальянець — салогуб — лях — жид — кон — мік —
кік — ходя — їдл — жаба — псякрев
сенсація — мигдал у чоколяді — ананас — дактилі — дулі — капе-
люхи — сніданок на могилах Троїцького церковного двору — сіпари —
сігарети — чуїнг-гам³⁾ — недокурки цигарок з хідника
найкращі архітекти — найзнаменитші інженери — найбільш досвід-
чені ритівники — найкраще оплачувані митці — найбільші будівничі —
декоратори — механики — теслі — слюсарі — каменярі — шукатури
задумані — плановані — обмірковані — черчені — виведені — вико-
нані — будовані — оздоблені — умебльовані
найвищі — найбільші — найвеличніші — величезні — найміцніші —
тривкі — наймасивніші — найекономічніші — найощадніші — найхудож-
ніші — чудові — грандіозні — дивні — дивовижні — єдині
скеля — сталь — граніт — мармур — дерево — скло — мідь — му-
сянж — оливо — фарба

* Переклад з англійської мови вступної частини роману Н. Аша „Контора“; ро-
ман цей користується чималою популярністю на американському книжковому ринкові.

¹⁾ Даунтаун — нижня комерційна частина Нью-Йорку, що в ній розташовано
Уолл Стріт — вулицю банків та біржі

²⁾ Назви шкіл, що підготовляють стенографісток, машиністок і взагалі жіночий
нижчий персонал для контор.

³⁾ Гумова жуйка, популярна серед американців.

Національний Міський Банк — Національна Міська Компанія — Банк Національного Парку — Національний Комерційний Банк — Перший Національний Банк — Компанія Гарантійного Тресту — Компанія Справедливого Тресту — Компанія Банкирського Тресту — Дж. П. Морган і К-о — Кун, Лоеб і К-о — Лязард Фрере К-о — Кіддер, Пібоді і К-о

певні — солідні — консервативні — солідна підстава — необмежені ресурси — високої марки — злотогранні — поважність — ми не ручаємось за ці відомості, але ми їх одержали з джерел, що на їх віродаїність ми покладаємось — моя країна, хай завжди буде правда по її боці, але моя країна, правда чи кривда — патріотизм — Гібралтарська скеля — абсолютно певно — А-І — АААааа — 24 карата — Мейфлауер ¹⁾ — традиції Нової Англії — бульдог — гр-р-р-р.

Мущини — жінчини — хлопці — дівчата — чоловіки — батьки — діди — дочки — внучки — жінки — сини — сестри — друзі — вороги — шапошні знайомства — кивкові знайомства — ручкальні знайомства — хороші хлопці — погані типи — славні ребята — трекляті дурні — вона легка на передок — мудрі хлопці — всезнайки — чудові хлопчики — ловкачі — розумні фінансисти — сосунки — шляпа — нещасна шляпа (хлопці щоніколінікудинедійдутьбоніколінедивлятьсякудийдуть)

купи — продай — виміняй — проси — позич — украдь — давай — бери — даруй — наділяй — підводь — бреши — співчувай — шкодуй — люби казан — мальстром — мішанина — бедлам — пандемоніум

II. ГОЛОС КОНТОРИ

доброго ранку містер Цукор —
доброго ранку —

доброго ранку містер Цукор —
доброго ранку —

галло Джекобс —
галло — є „Таймс“ —
еге ж ось він —

доброго ранку містер Цукор —
доброго ранку —

а що до четвертого шибу там нагода така нагода я ж кажу вам курс шибу доброго ранку Цукор п'ять і що ви думаєте я на це пішов галло Мічелет що ти робив минулої ночі нічого був з Джен чи не сталось чого що ти думаєш доброго ранку містер Цукор доброго ранку

¹⁾ Назва корабля, що ним прибули до Америки 400 перших білих родин з Англії, їх нащадків вважають американською аристократією; символ патріотизму.

містер Рід скорше Сталеві девять і чверть
добре галло Маклен скорше галло галло галло Мак Сталеві де-
вять і чверть хочеш дещо купити

Сталеві девять і три восьмі
дійшли до девяти й три восьмі
подумай підносяться вище
хочеш купити сотню добре
нічого не вийде Мічелет

сотня Південних Штатів пропонують по шістьдесят шість Окла-
гома Пауер продано за вісім

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

Американські Шини сімдесят вісім Американські Шини продано
по вісім і чверть Американські Шини вісім і восьма містер Рід Аме-
риканські Шини продано по три восьмих
вони підуть нижче

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

галло дайте мені Роланда галло галло це ви красуне я хочу го-
ворити з містером Роландом зайнятий добре я почекаю як ваше серце
он як підете зо мною ні я буду паїнькою ви не знаєте яким паїнькою
я вмію бути галло містер Роланд цукрові шість еге ж так купите
сотню по шість

купіть сотню Цукрових по шість

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

зіг - г - г - г - г - г - г

це Балтімора галло так пане так чи не можете повторити будь
ласка так сорок Французьких восьмаки по шість дякую пане містер
Рід Балтімора хоче сорок Французьких восьмаків по шість

що на ринкові
ринок на Французькі восьмаки
гаразд ризикну двадцять п'ять на Гіганські
та йдіть я не хочу ваших грошей
бінг

галло Французькі восьмаки п'ять до трьох чвертей

галло дайте мені Брайанта гей Джекобсе маєте сірнику дякую
це ти Джіме хочеш продати Французькі восьмаки еге яка твоя ціна
куплю де що по вісім

спробуй знизити добре куплено сорок Французьких восьмаків по
дев'яносто п'ять і пів дякую

галло дайте мені Балтимору так галло так пане добра ціна чи ж
ні дякую пане

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

гроші п'ять відсотків
гроші п'ять відсотків
Кранце скажи містеру Цукору

чек для Дорана
почекай хвилинку
порівняння
мовчи чорти б тебе
чек для Дорана
гаразд шість чотири три сім крапка два чотири п'ять сім два
00 крапка шість два
чек для Дорана
зажадай гроші п'ять відсотків
зажадати гроші п'ять відсотків так
я познайомився з дівчатком минулої ночі яблучко ну й танцю-
ристка також
зроби все що можеш
чек для Дорана
гей як ти не можеш замовкнути то я тебе примушу
вісім п'ять сім крапка 0 дев'ять сім чотири вісім три шість
крапка 00
взяв її до кіно й розмацав ну й дівчатко ж кажу вам
я гадаю що це все що ти завжди робиш мацаєш
чек для Дорана

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

галло так пане
Джекобс як хтось питатиме я в клубі
слухаю містер Рід
цигарка є
Сталеві дев'ять Атлантик Пауер чверть ринок слабше

галло продай сотню по паритету і чверть так пане спасибі

продати сотню Локомотивів С. Ш. по паритету й чверть так

я прохав Гудмана дати мені двадцять авансом а він напустився
на мене своєю милицею ну й воша галло сотню Локомотивів С. Ш.
по паритету й три восьмих

галло продав сотню Локомотивів С. Ш. по паритету й три вось-
мих дякую пане слухаю

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

чи не піти мені на матч болу
гаразд я хочу піти завтра
Кранце позич п'ятдесят тисяч

добре галло позич п'ятдесят тисяч
думаєш я позичу хоч шість центів
та йди ти не маєш і шости центів

Сталеві дев'ять до восьми Взуття двадцять три і чверть

я бажав би взяти дещо з цього
не чіпай це ж фейверк

дзень - зень - нь - нь - нь

галло так галло красуне як ваша печінка галло містер Роланд
ні пане шкода але ми не можемо купити вашого цукру ринок міцніше
так пане до чверти вашої оферти так

купіть сотню Цукрових по шість і три осьмих скасуйте чверть
купити сотню Цукрових по шість і три восьмих скасувати
чверть так

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

що небудь для мене
ні містер Рід ми виконали це замовлення на сталеві.
чудово ви його викликали

так пане
купіть сотню по дев'яносто чотири
дінг - г
одну хвилинку пане вони щось анонсують
Річарда Лівінгстона виключили з біржи
Річарда Лівінгстона виключили з біржи так пане ха ха мабуть
гроші записано на ім'я його жінки

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

п'ять до трьох галло так пане добре я це скасую
скасуйте сотню Гудзонового Каналу по шістдесят
мабуть його пропасниця трусить
гаразд я ризикну двадцять п'ять чотири до п'яти
ризикуй

тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік - тік

галло так галло Рабінович ні я не купив їх шкода спустив з ока
ринок так я вам дам знати добре
длінг - лінг - інг - нг - нг
так пане Рід говорить ні пане я спробую добути їх пане Мічелет
скорше курс на Синій Острів
дінг - г
ринок закрито

мені дуже шкода ринок закрито я вам подзвоню з самого ранку
так пане моє вшанування пане дай мені шклянку води
так пане

галло Сталеві закрито на дев'яти Бавовняні Товарові п'ять і сім
осьмих Атлантік Пауер чверть молодець

я скажу тобі що я зроблю я попрошу її захопити подругу й ми
можемо піти до неї у неї є дещо добренького випить

галло дайте мені провод галло Дрезден чотири вісім галло можу
я говорити з міс Коннор галло галло ясноочко моя хто це ану вга-
дайте ні не він ні ви повинні вгадати оттак як же ви догадались як
ваше серце

Мексиканські п'ять до чверти Мексиканські Іригаційні тридцять
два до шости Мексиканські гуртом п'ять до п'ятидесяти

як ти захопиш подругу то я приведу приятеля ну так він хоро-
ший хлопець я його приведу а хіба тепер ні не гнівайся добре ми
прийдемо о восьмій дістань більше випивки еге я тобі трохи позичу
добре бувай ну й дівчатко

Голандські шістдесят другі чотири і чверть три чверті сорок сім
по вісім до п'яти осьмих —

ну мені пора я маю побачення —

на добра ніч містер Цукор —
на добра ніч —

на добра ніч містер Рід —
на добраніч Кранце як вони виходять
гарно містер Рід —
оце гаразд

що ти сьогодні робитимеш Джекобсе —
піду погуляю —
добраніч містер Цукор —
Не забудь про ці Синього Острова завтра
ні пане добра ніч —
добра ніч містер Цукор —
добраніч
добраніч містер Цукор —
добраніч —

III. КОНТОРА

Контора на певному поверсі високого будинку в даунтауні.

Контора складається з трьох кімнат: одна велика, одна мала, а
третю покрайно на ще менші кубики.

Контора має меблі: конторки, столи, м'які крісла, тверді крісла,
телефони, телеграфні прийомники, машинки, гроссбухи, папки, дошку,
гравюри в рямцах, телефонний комутатор, фінансову книгозбірню в
шклянній шафі, плювачки, мати.

Контору замітає стара уборщиця з Уест Стріту — від півночі до четвертої години.

Контору одкрив м-р Цукор.

Контору заповнено людьми: старшими компаньйонами, торговельними компаньйонами, компаньйонами з поверху, молодшими компаньйонами, торговцями, телефонними клерками, продавцями, рахівниками, порівнавчими клерками, хлопцями-післанцями, вартовими кур'єрами.

Контору заповнено клієнтами, що купують і продають цінності, які є кров'ю життя нації.

Контору заповнено галасом, метушнею, штовханиною, переполохом, рухом вділ, рухом вгору, черствістю, слабкістю, голосами, вигуками, криками, сміхом.

Контора це арена успіху одних людей і невдач других людей.

Контора це центральний пункт комерції нації.

Контора це найбільш важливий пункт в нації.

Контора це найстрашніший пункт в нації.

Контора дає своїм службовцям прожиття; вони працюють в ній і навзаєм одержують платню, що за неї купують їжу, одяг, захисток, оплачують лікаря, гробовщика, платять податки.

Контора відповідальна за існування своїх службовців.

Контора займає найбільшу частину дня своїх службовців.

Контора займає всю увагу своїх службовців.

Контора це арена всіх амбіцій своїх службовців.

Контора це арена всіх надій своїх службовців.

Контора це найважливіша зі всіх речей, що про них ці люди думають.

Контора це сенс існування цих людей.

Контора може спинитись, і ці люди загинуть.

... і от одного дня контора збанкрутувала ...

Переклад с англійської В. Р.

КЛОД МАККЕЙ*

CLAUD MACKAU

ГАРЛЕМСЬКІ ТІНІ

Я чую ті дівочі несміливі кроки
Коли на Негрський Гарлем¹⁾ серпанок кине ніч.
І бачу я дівчаток отари чорноокі,
Що ходять віддаватись на перший хтивий клич.
О ті дівчатка темні, що збитими ніжками
Йдуть, здобичи шукають, кварталами, кутками.

Ті ноженята сиві не знають відпочинку
Всю довгу ніч, аж доки не присне сріблом день,
Всю ніч самотню, доки остання сніжинка
На білі груди міста із неба упаде.
Смугляві, напівголі, зі збитими ніжками
Блукають, ледве взуті, кварталами, кутками.

Жорстокий, лютий світе, що на цей шлях скорботний,
Шлях злиднів і безчестя й ганьби штовхнув оті
Тремтючі ноженята, мов глиняні, самотні,
Моеї раси ноги, брунатні і святі.
О, серце, вже ті ноги стомились до безтями
По Гарлему тинятись кварталами, кутками.

Переклад з англійської І. К.

* Клод Маккей — мури́н, відомий американський пролетарський поет, — робітник - комуніст.

¹⁾ Гарлем — частина міста, заселена муринами. Проституція в цьому кварталі досягає жахливих розмірів через злидні негрського населення.

ДЖЕМС ПОРТІ
JAMES RORTY

ВСЕ МОЖЕ ТРАПИТИСЯ В ЛОС АНЖЕЛЕСІ

Вечір був холоднуватий і хідники були вохкі й слизькі, але босі ноги Дж. Армистеда Брофі, Апостола Уму, Найвищого Закону, ступали по бетону непохитно, з відважною певністю, здовш північної сторони Скверу. По середині він звернув і по діагоналі пересік парк до фонтану. Була восьма година і холод вечора майже спорожнив Першінг Сквер. Біля фонтану Апостол спинився і згідно з однією з трьох засад свого Буття (другі дві засади були Сира Іжа й Зосередження) втягнув у себе струмочок холодної чистої води.

Хлюп! Щось упало з височини до фонтану й бризнуло водою в його обличчя. Він глянув угору і, хоч помітив шелест і здригання схилоного верховіття лакустового дерева, але певности в його не було. Він вдивився у фонтан, щоб побачити, що воно впало і — так, це безперечно був недогризок вафлі з мороженого. Болюче самозречення тінню набігло на обличчя Апостола. Чи не так, міркував він. Чи не так єврейські діти закидали камінням Стефана. Свідомий нових атак, він дивився з пересторогою вгору — і раптом Апостол клякнув у молитовній позі. Він побачив — Слава! Алілуя! що ж то він побачив? Він знову глянув. Верховіття лакустового дерева гойдалося й тремтіло. Два великих крила хутко майнули й згорнулися біля приголомшеного свідка.

Апостол дуже замислився. Він пізнав багато таємниць. Але він ніколи раніш не бачив янгола. Особливо янгола - жінку. Справді, він не був підготований до такого прекрасного видовища. Але все таки, як це справедливо, він міркував, що вона повинна була з'явитись йому прикрита тільки духовним облаченням. Так приголомшило його лагідне сяйво, яке оточувало небесного гостя ніби шатами благоді, що його очі ледве могли розгледіти точні деталі цієї стрункої постати. Не з плоти була ця осяйність, напевне не з плоти. Його охопило почуття гордості й вдячності, що саме йому даровано це виняткове откровення — йому, Дж. Армистеду Брофі, Апостолові Уму. Рамена Його Апостольства вирівнялись. Кров його посвяти швидче закружляла в його жилах. Як химерно, як дивовижно. Він відчув у собі відразу ще більше людину, ще більше апостола. Вже без страху він підніс свою голову і глянув просто в обличчя янголеві, що в свою чергу подивився на нього лагідними очима. Прекрасні очі, подумав Апостол. Раптом янгол закрит обома руками своє обличчя.

„Ви... вибачайте“, промурмотів Апостол, страшенно почервонівши. На що янгол розняв свої руки і вигукнув радісно: Пі - ка - бу!

Що можна було відповісти на це? Апостол нічого не міг придумати і смиренно спустив свої очі додолу.

„Чи ти християнин?“

Апостол стурбовано глянув угору. Але не було змоги сховатися від питання, як і від щирого погляду запитувача. В той самий час він відчув мурмотіння й шелест у верховітті лакустового дерева. Очевидячки привид був не сам. Мабуть там два, або навіть три янгола, вирішив він, випростався й приготувався до найкращої відповіді, що на неї тільки був здатний.

„Я вважаю, що мої релігійні переконання не так уже ґрунтовно суперечать ідеям великого фундатора християнства“, почав Апостол. „Але, щоб бути абсолютно точним, я мушу відповісти: ні, я не християнин. Я смиренний учень великого Брауна - Рами. Наскільки дозволяють мої мізерні сили, я служу Умові, найвищому закону“.

Апостол спинився. На його диво, він раптом побачив, що слухачів нема. Янгол хутко зник з його очей серед гілля. Апостол дивився й слухав. Чи він снів? Ні, в басейні був недогризок вафлі з мороженого. І час від часу, як він стримував свій подих і втоплював свої очі вгору, йому здавалось, що він ще може вчути шелест крил і чути воркування, ніби голубок, що доносилося з тіней. А може це був просто вітер.

Апостол раптом відчув себе дуже самотним і покинутим. Хідники пекли його ноги холодом, коли він далі йшов по діагоналі до другого краю парку. Пошукайте Апостола і ви побачите, що він все ще викладає учення Уму, Найвищого Зокону на площах і по деяких темних залах Міста Янголів¹⁾. Найвищий Закон дещо змінився. Тепер він включає чотири засади: Чиста Холодна вода, Зосередження, Сира Їжа і — Вафлі з мороженого. Спитайте Апостола, і він пояснить, чому саме.

II

Була майже восьма година вечора, коли Джемс Алойзес прийшов і місіс Джонсон, схилиючись цікаво через поручні балкону, привітала його докірливо.

„Джемсе Алойзесе, що ти собі думаєш, вертаючись в такий час додому? Я мало не до смерті стурбувалася, а твій обід прохолонув, мов камінь“.

Схопивши Джемса Алойзеса за руку, місіс Джонсон потягла свого нащадка по сходах.

„Мам’!“ кричав Джемс Алойзес, уже починаючи плакати, „Мам’, я бачив трьох янголів у Першінг Сквері“.

„Що таке? Ти бачив — нісенітниця! Цієї ж хвили ти підеш до ліжка. Що це в тебе в сорочці? Вона мокра, аж тече. Боже милий! Шість вафлів з мороженим! Джемсе Алойзесе, ти їх украв; не думай казати нічого іншого“.

„Ні, мамо, слово чести, ні!“ протестував Джемс Алойзес, що аж розчинився в сльозах. „Янголи дали мені їх. Там було їх троє, і вони були високо в деревах, і вони зовсім не мали на собі убрання“.

„Що?“

„Ні, мам’, справді вони були такі, як“ — Джемс Алойзес болюче намацував образ. „Вони були такі, як сестра Агнеса, коли вона бере

¹⁾ Лос - Анжелес у перекладі значить Місто Янголів.

ванну. Тільки крила — великі“. Джемс Алойзес ілюстрував графічно. „О, вони були прекрасні, мамо!... Але крила були зовсім замазані чимсь чорним і липким. І вони ніби не могли дуже добре літати“.

„Гм! Не могли, га? Ну, далі кажи. Що вони тобі казали?“

„Одна з них ніби гепнула додолю і сказала „хлопсику! хлопсику!“ Вона не дуже добре вміла розмовляти, мам'. Я не думаю, щоб це були американські янголи, мам'“.

„Так, так“.

„І тоді вони спитали мене, що ти їси, і я сказав: я дістав тільки одну, мені дали тільки одну вафлю з морозом на святі цього року замість двох, як минулого року. І одна янголиця — така висока, темна — щось сказала до других двох, і тоді вона побігла до рогу, де стоїть візок з солодощами, і прибігла назад з цілим цеберочком вафлів з морозом і віддала їх мені. Вона сказала, що це для мене, мам'. Тальянець втік, коли вона підійшла, і вона сказала, що тальянець однаково не міг поїсти всіх тих вафлів з морозом сам, отже чому б ні?... Мам'! Мам'— вона сказала, що це для мене. Мам'“.

— Так, так... Ну ясно, дитині запаморочилась голова!“

„Вона спитала мене, де я був, і я сказав: на святі морозеного в Інституті Ревнителів Християнства, і це ніби задовило її, і вона спитала, чи люди в Інституті були християни, і я сказав, вони були баптисти, і вони хитали головами і говорили одно до одного, і я згадав, що ти казала, щоб рано прийти додому і одна з них—ніби огрядна з руським волоссям—поцілувала мене. І тоді вони всі три сказали, що всі ці вафлі з морозом мої, справді, мам'...“

III

Громадяни, що гуляли цього вечора в Першінг Сквері нічого не бачили і нічого не чули, крім випадкових звуків, ніби голубиноного воркування. Але, коли б вони могли злізти на найвище з лакустових дерев, що оточували фонтан в центрі скверу і коли б розсунули гілля, що спліталось в густу корону на вершку,—ось що вони могли б почути.

„Чи я не казала, Карменсіто, що ми попали до дикунів? Цей хлопчик — пам'ятаєш, що він казав? Не християни — ні, він казав баптисти — щось отаке. І цей старий чоловік, чи ж він християнин, ні він якийсь Вум. Це він сам казав. Мабуть він канібал — і баптиси також на цей манер. Ой! ой!“

Найогрядніша з трьох янголиць нестримано хлипнула, брови її темноволосої сестри сплелися у напруженню над практичними виглядами проблеми; вона механічно махнула рукою у відповідь.

„Але, що ми можемо зробити? Що можемо ми зробити?“ вимагала Селеста нетерпляче.

„Одна річ безсумнівна — ми не можемо тут залишатись“, рішучо відповіла Карменсіта. — „Ех, якби ми були не замазались цією нафтою“.

Крила всіх трьох янголиць були розписані плямами й смугами глейкої рідини. Наймолодша з трьох, Тереза, стиха плакала, бо з великою працею й малим успіхом вона намагалася вичистити свої забруднені й сплямовані крила.

„Не треба було нам спускатись серед цих величезних башт!“ хлипала Тереза. „Коли ми не можемо летіти, як же ми повернемось? Ми пропали. І скоро прийдуть баптиси, щоб поїсти нас“.

І справді, янголи — особливо прекрасні й молоді янголиці — дуже мало придатні до опору неприємностям земного буття. Хто докорятиме їм за те, що в безнадійності Тереза й Селеста розпачливо припали одно до одного?

Та Карменсіта була, мабуть, з більш суворого матеріалу. Вона забралась на одну з найвищих гілок лакустового дерева і дивилась крізь вогні міста. На дзвіниці Сіонського Інституту, з другого краю сквера, схвильовано хиталась тінь. Нутряний голос дзвону раптом загомонів у високостях повітря.

Карменсіта знову приєдналась до своїх сестер. „Це неможливо“, коротко сказала вона. „Ходім, ми підемо до баптисів. Ми віддамо себе на їхню милість“.

IV

Вечірня служба в Сіонському Інституті дійшла вже до дароприношення. Члени конгрегації все ще тремтіли в наслідок щирого просякнення могутньою церемонією пан - отця Сміта; вони шелестіли своїми програмами і спостерігали, що соло дароприношення знову буде співати, як звичайно контральто місіс Джемс Бідуель Бронсон. Слухаючи місіс Бронсон, не можна було позбутись почуття, що височінь і певність її громадського становища якось знайшли свій вираз у її голосі, особливо в високих та гучних нотах її нижчого регістру. Шість старшин з тарілками для збору пожертв зійшли до притвору під керівництвом містера Т. Кальвіна Копеланда, голови правління, а в світському житті скарбника громадського Домового Банку. Третій розміром в світі орган — дар містера Ізраєля Матера, президента Універсальної Нафтової Компанії, гудів і гремів імпозантну прелюдію, а повногруда місіс Бронсон ґрунтовно стояла за поручнями хорів та проливала багаті дари співу в початковій фразі дароприношення:

„Радість відвічна, чи тьма нескінчима?“ співало досконало контральто, „вічносте, де ти?“

Вхідні двері напроти центрального притвору злегка подалися в середину. Містер Т. Кальвін Копеланд, що наближався своєю обережною ходою і з смиренням поклоном до задньої лави, спинився по дорозі і вперше в своєму житті розсипав з тарілки зібрані пожертви по червоному плюсовому килимі. Пан - отець схилювався з своєї катедри — та де там, — як ви можете вимагати, щоб ми описали, що трапилося в таких обставинах.

Після того, як у жіночих спальнях Інституту минула безсонна ніч, протягом якої шокована матрона намагалася уперто та безрезультатно примусити янголиць одягти сині чисті ночні сорочки самозречення, Карменсіта та її сестри переконалися, що тільки загибель чекає їх і побігли до пожежних сходів.

О сьомій годині співвласник контори до продажу нерухомостів, по дорозі на роботу, так неправильно зрозумів ситуацію, що сігналізував по пожежну команду. В загальній метушні Селеста й Тереза злякалися й одступили до церкви. Та Карменсіта, не знаючи, що сестри

покинули її, полетіла через парк. Її ось-ось навздоганяли продавець нерухомостів, матрона інституції, паламар, два церковних сторожа, італієць-мороженик, секретар торговельної палати і з пів копи, або й більше, різних громадян. На розі вулиць Пятої та Саут-Гілл кіно-оператор приєднався до погоні, і фінальні епізоди її увічнено, для „посрамлення“ скептиків, в надзвичайному кіно-бойовику на п'ятнадцять сот футів.

Карменсіта, без духу, все таки швидко летіла і випередила своїх переслідувачів на двадцять ярдів, коли з жахливим риком з бічної вулиці вилетіла пожежна машина. З розпачливим криком перелякана янголиця розпістерла свої довгі крила, що з них частково розтанула глейка нафта, і кількома прекрасними повітряними стрибками досягла верхів'я крутої скелі. Там вона спинилась, і ті, що вели погоню, запевняли, що бачили, як її рука загрозливо піднеслася. Знов її великі крила розсікли повітря. Двічі вона шугнула над містом, і дехто каже, що імення Селеста й Тереза ледве досягали слуху юрби, що роззявилась вгору. Скоро янголиця зникла хитанням вістря булавки в блакитному повітрі.

Паламар повернув до церкви й з півгодини гатив у дзвони без перерви, — чому саме—він не міг пояснити. Кіно-оператор стрибнув у таксі, і так солідно організована була його студія, що вже наступного тижня „Польог Янголів“ був гвоздем кіно-хроніки по всіх найкращих театрах. Продавець нерухомостів заробив на чуді, бо після того, що юрба бачила, його клієнти готові були вірити в що завгодно; отже він мав чудовий день.

VI

Залишилися русява прекрасна Селеста та її сестра Тереза. Що сталося з ними? На щастя, я можу відповісти власним свідченням.

На бічній вулиці, поруч з одною з головних артерій Міста Янголів, висить вивіска з такими словами: „Молочно-закусочна Аркадія“. Таких підприємств багато в Лос Анжелесі. В торговельному справочнику власники зареєстровані, як „Віншіп та О'Галоран“. Але це тільки ширма, як я відкрив першого ж разу, коли пішов туди.

Селеста, старша з двох прекрасних дівчат, що обслуговують потреби клієнтів, — русява, приємно-огрядна, а її руки, коли вона розстилає паперову серветку та готує ножі й ложки для вас, — незрівняно м'яккі та шляхетні. Тереза молодша, дрібна й легка з постати, а її тендітна краса так вражає, що викликає поштиву гречність найгрубішого шофера, що часом загляне до підприємства.

Коли я дивився у чисті блакитні очі Терези, я почував, як тріскала й танула шкаралуца моєї хтивости. Я усміхався. Тереза усміхалась—проста довірлива усмішка з легким дотиком задуми, ніби спогаду про інші дні, інші сцени. Коли вона розмовляла, то ніби хтось злегка дзенькнув у срібний дзвіночок — дзвіночок, що дивовижно бренів радістю й миром, глибоко в таємничих просторах душі.

„Чи не бажаєте вафлі з медом?“ спитала вона.

Я дивився на Селесту, що порядкувала біля вафляної пічки на кінці прилавку. Вона усміхалася. Ми усміхалися, всі троє, у спільній насолоді захованим, дивним, таємничим щастям.

Вафля. Вафля з медом. Вафля з свіжим медом, просякненим пахощами рожевих квітів конюшини.

Я відповів, і коли слухав свого власного голосу, мені здавалося, що я майже співав слова.

„Так“, я мовив. „Я бажаю вафлю. Вафлю з медом“.

Тереза звернулась до своєї сестри, і це ніби дрозд обізався з верхівля берези:

„Вафлю!“ проспівала вона.

І небесним ¹⁾ антифоном прийшла відповідь:

„Вафлю!“

Підіть туди колись. Коли вам не відмовлено в благости, то ви легко знайдете це місце. І як ви побачите Селесту та її сестру, може ви будете поклонятися, як я поклоняюсь. А може ні. Кінець кінцем, віра це все. Не всім людям дано бачити янголів чи в плоті, чи в душі.

З англійської мови переклав І. К.

Від редакції: Джемс Рорті — молодий революційний американський поет, що визначився не аби яким талантом. Пише і прозою, головнo сатиру. У вміщеному тут фантастичному творі Рорті висміює лицемірне ханжество американської буржуазії, ласoї на всякі секти, „пророків“ та „чуда“. Він малює, що сталося б, коли б до Лос-Анжелеса, який має репутацію „благочестивого Міста Янголів“, спустилися б із неба „справжні янголи“, чи то пак янголиці.

¹⁾ В оригіналі гра слів: „celstial“ у перекладі значить небесний, божественний.

МІКЕЛЬ ГОЛЬД*)

MICHAEL GOLD

ПАСТКА ЗЛИДНІВ

У Іст-Сайді¹⁾ жили тоді були бідні євреї, також зводні, прости-тutki і грачі. Це був район червоних лихтарів; царина 606 під управлінням великої ділової фірми Таммані-Гол²⁾. Побожні євреї не могли второпати: то оце така Америка? Але діти почували себе вільно в цьому спідньому світі.

Дівчата сиділи вдовж нашої вулиці, вони були гладкі й лиснілі, недбало сидівши на стільцях з червоними шалями на плечах. Вони спровола лузали насіння, підморгуючи й зачіпаючи всякого, що проходив мужчину. Барвисті кімоно були накинуті на голе тіло, туфлі звисали з ніг, вони були готові до „роботи“ — бо чоловіків на нашій вулиці звалось просто „замовці“.

Одного разу вночі мене збудила стрілянина. Я кинувсь до вікна, сусіди бубніли як бджоли коло своїх вікон, всі квартири зробилися аудиторіями. В сутемряві заднього двору спалахнув оранжево револьверний стріл і розлягались дикі чоловічі голоси. Уранці ми, діти, знайшли криваві сліди на камінні — то билися грачі.

Одного разу в день виборів ми, діти, бачили, як коло балотирувального столу в цилюрні Таммані-Гол напав на чоловіка, проломив йому чашку і топтав голову, поки зробив з неї червону губку. Чоловік кричав на гвалт, а полісмен повернувся спиною й обачно почимчикував геть. Ми бачили багато таких розправ, офіційних і неофіційних.

Джек Вулф, хазяїн салуну³⁾ був величний привітний чоловік. Кожен дивився на нього знизу — це був великий князь Іст-Сайду. У нього були закручені вуса, він носив великий блискучий золотий ланцюжок і ми дивувалися на нього, коли він стояв уранці перед своїм салуном, з усмішкою длубаючи в своїх золотих зубах. Він був друг для кожного в біді, його поважав мій батько, він давав шага дітям, він був замісник на землі потойбічної страшної таємниці — Таммані-Гола.

З його салуну витягали людей у спортивних костюмах і тягли, ведучи їх обличчям по брукові, п'яних людей, що плакали сентиментальними слізьми. Одного разу високий татуїрований матрос простерся на тротуарі і блудив про Китай та Філіпіни — з нього сміялися діти.

*) Мікель Гольд — американський пролетарський письменник.

1) Іст-Сайд — східний, бідняцький квартал Нью-Йорка.

2) Таммані-Гол — клуб демократичної партії, організація, що займається позалаштунковими брудними політичними шахрайствами.

3) Трактир, корчма.

Гаррі - зводня купив мені першу мою книжку про Мати - Гуску,¹⁾ хоча він сам по англійськи не вмів читати. Він був молодий єврей, якому пощастило в чужій країні, він добре був улаштувався і був приємним гостем у нашій хаті; він розважав сум мого батька і частував його добрими сигарами, завиненими в сріблястий станіол.

Сонце палало, небо було свіжо блакитне; повітря зворушувало весняними пахощами, сік підіймався в дітях. Ми казилися від весни й неначе нове життя ворушилося під камінням міста. На Іст-Сайді весною вилазили ручні візки, отак як в усім свіжі по весні розцвітає терен. Бліді, бородаті крамарі вилізли з зимових склепів і гукали по вулицях, як воїни переможці. Яблука й помаранчі виблискували на їхніх візках і там продавалася одіж, рукавиці й тропична китайка; солодка картопля, оселедці й годинники. Весна сходила колосальним обідраним ярмарком. А на дахові італієць — волоцюга займався своїм бандитським спортом, він пускав голубів нестримними радісними кругами через усе небо. Співаючи, минали ірландці-візники в блакитних фланелевих сорочках з приводу весни. Вози запряжені кіньми воліклися повз нас і ми проїздилися. Нас матюжили, зштовхували, калічили, ми бували під мільонами ніг. Ми пускали кубарі, ми утікали од биндюгів, ми крали яблука з тачки білобородого патріярха, що сидів, мріючи про мудрість тори.²⁾ Ми кидали дохлих котів і консервні пуделка в вохку печеру загнаного похмурого китайця, ми зачіпали проститутток, що, запнувшись хустками, сиділи на своїм посту, ми дражнили полісмена; була весна.

Я пригадую проститутку Розі; то була вовкувата, нудна дівчина з прищавим обличчям і сумними очима, як у вола. Одного весняного ранку ми, діти, пустували перед Розі, що була на своїм посту, і верещали: п'ятдесят центів за ніч, п'ятдесят центів за ніч. Вона закусила губу й удавала, що не чує нас, але ми не вгавали й кричали з радісною дитячою жорстокістю. Вона втекла додому. Тоді моя мати покликала мене з вікна, я неохоче скорився, і от у нас у хаті сиділа Розі й ревла. Моя мама надавала мені ляпасів по щоках, а Розі прохала маму не сердитись так, і я ревів, але мама дуже сердилася.

Оце мій перший ясний спогад.

2. БАТЬКО Й МАТИ

Мій батько був романтик; моя мати була реалістка. Мій батько був табачним пачкарем у Румунії коло Російської гриниці і довгі роки він був гобо (волоцюгою) і крутився по Дунаї. Він мандрував в Угорщині, Туреччині, Басарабії, правив за мірошника у вітрячку і керував горшковою крамницею в свого батька. Сім'я моєї матери мала молочну ферму в Угорщині, мати була гнучка й гарна як циганка. Вона працювала починаючи з девяти літ, утримувала посиротілу сім'ю. Вона працювала служницею в багатих євреїв в Америці, зберігала копійки й посилала своїй сім'ї ті копійки, а як вийшла заміж, то працювала, мов кінь той.

¹⁾ Щось вроді нашої казки про „Курочку рябу“.

²⁾ Єврейська релігійна книга — звиток закону.

Мій батько її зустрів через професіонального єврейського маклера в цих справах, шахрая з комічною бородою, що мав ще багато інших дивних професій: він був служка в синагозі і агент у справах нерухомого майна, копач могил і торговець винами. Цей чоловік улаштував шлюб і одержав комісові; народився я за п'ять барделів, салунів і корчом від дикого Бауері.¹⁾ Було свято народження з тортами, оселедцями й горілкою для сусідів.

Мій батько був малярем і ненавидів цю справу: оливо труїло його аж до самих кісток. Він вертався додому вночі, блював у цебро і скавчав. У його колись була вкупі з кузеном майстерня помочів; кузен був хитрий і викурив батька з підприємства. Неймовірно ненависть плекав батько до цього чоловіка, до цього мерзотника, що пустив його в злидні, що замкнув його в пастку бідності, що золотим від неї ключем була власність на майстерню.

— Цей злодій, убивця, мій кузен! завивав батько. Я хочу вбити його, я хочу забрати собі свою майстерню.

Одного зимового дня це було, саме батько два тижні хворів малярською недугою. Постукало в двері, почувся голос і мій батько впізнав кахикання свого кузена.

— Не впускайте його, цього злодюжки! — слабо гукнув він.

— Я не хочу балакати з ним, я вб'ю його!

Але опецькуватий маленький єврей, сумний і ввічливий, боязко увійшов і зненацька взявся ревити.

— Хаїме, прости мені: казав він і сльози збігали по жирних щоках. Я нічого не мав з того, що випер тебе. Я хворий чоловік, доктор каже, що я довго не проживу, коли не поїду на село. Бог покарав мене за те, що я присвоїв собі майстерню, це було для мене не благословення, а прокляття.

— Іди геть, злодію ти! сказав мій батько.

— Хаїме, слухай! говорив кузен. Плюй на мене, лай мене, я тебе скривдив. Але, прошу, візьми назад майстерню! Може бог мені тоді простить!

Мій батько радісно підстрибнув на ліжкові й обійняв кузена з бадьорістю, що не знати де й узялася. Моя мати поставила грітись чайник, поприходили сусіди й було свято в квартирі. Але майстерня стала лихом і для нас, як для кузена мого батька. Не була вона ключем від пастки.

Вона була в довгому вохкому темному підвалі на вулиці Крісті; три швацьких машини і один різак. Гуркіт і шип цілий день, курява стояла хмарою й наводила на нас астму, голови морочились над невідгідним ділом, монотонним, як падіння крапель води в моргові. Мій батько працював і моя мати працювала весь день, впереміжку поранючись з обідом і ходячи коло дитини в задній кімнаті, де ми жили. Я робив, після школи, подекуди при свічці, аж до першої години ранку. Це був кошмар роботи й турботи і з усього того мій батько мав пересічно 12 долларів на тиждень, часом менше, ніж одержували його робітники. Але він був „хазяїн“. Це подобалося його романтичній душі. Робітники поштиво усміхались і називали його хазяїн Хаїм

¹⁾ Вулиця на Іст - Сайді, на ній великий рух.

і вони не вели книг і не мали турбот, а заробляли так як і він; робітником краще було бути: та він почував, що він є „хазяїн“.

Але кожен любив мого батька; він був душа-чоловік; і його робітники й друзі приходили часто ввечері й гуляли з ним у карти, поки моїй матері це набридало й вона викидала всіх геть, і тоді ми часто приходили в Румунський погребок на Іст-Сайді.

Погребок Московіча був на Рівінгтонській вулиці і там у тютюновому диму сотня євреїв у котелках сиділи, парились і балакали так, неначе світ мав провалитися. Це був невпинний кулемет балачки, шклянки дзвеніли, робітництво сміялося і Московіч грав на цитру. Це було свято потогінних майстерень, єгипетські раби навколо бивачного вогню в тіні чоловіковбивчих пірамід. І Московіч грав на цитру. Червоний перець у гірляндах сушився на стіні за ним, кінва доброго вина стояла на похваті, і він бив маленькими молотцями в солодку цитру, він був музика Московіч.

— Яй, яй, яй! ця пісня! зідхав Сруль Лейхнер, маленький чоловік з кротким, сумним, виснаженим обличчям, що носив гумові комірці й прозивався Пікл (кислий огірок), бо він працював багато літ тому у фабрики консервів, на Орнардській вулиці поки росол не виїв йому очей.

— Знаєш, що це за пісня, Міхелю?

— Ні, сказав я.

— Це краще, ніж якийсь тобі американський раг-тайм¹⁾, зідхнув він сентиментально. Але ти американець і ти не можеш почувати цього так, як ми відчуваємо, Міхелю. Цієї пісні співають чабани в Румунії, коли вони стережуть вівці в полі й грають на сопілку. Яй, яй, яй. Оті літні дні в степах, Міхелю!

Вони давали мені пити вина. Я любив його, а їсти можна було горіхи, консерви й прецель. Отець мій велів мені ставати на стіл і читати вірша, що я вивчив у школі:

Я люблю Джорджа Вашингтона,
Люблю свою країну
І люблю я наш флаг старий —
Червоно-біло-синій!

Кричали „ура“! Диви, він уже балакає по-англійськи! гукнув Мотька Сліпий (так узивали його за його косі очі), — а я в цій країні шість років і не можу сказати слова. Це навдивовижу! Він буде доктором, ось побачите, принаймні доктором!

— Я хочу бути пожарним, протестував я.

— Цить, Міхельке! — суворо сказав Воксман, анемічний кравець, це діло для ірландців, не для євреїв.

Що більше вина мій батько пив, то більше побрехеньок він міг розповідати, тим більше мудрости він міг постачити. Толстой — то найбільший письменник у світі, бо він примусив царя бути ласкавим до євреїв. А Талмуд — то найбільша книга в світі; в Талмуді написано все.

— Треба анголові Габріелеві шість вимахів крила, щоб зійти на землю; анголові Сімонові всіх чотирі, а ангол смерти приходить, один раз змахнувши крилом. Так написано в Талмуді, — казав мій батько.

¹⁾ Рід джаз-банду.

Нарешті ми опинялись на вулиці, кінець-кінцем ми йшли до дому. Я був трошки п'яний. Вітрини вилискували, ніч була морозна й чорна, над дахами озія Іст-Сайда здіймалася вгору.

Почували себе трішки хворими, ось як наприкінці дня на Коні-острові.¹⁾ Мій батько співав і декламував.

— Твій батько був би великий чоловік, Міхеле, рабин або доктор, якби йому пощастило в свій час,— вигукував батько театральнo. Ні, твій батько — не дурень і може він ще доведе це світові, може ще прийде час для того.

— Так, тату!

— Але ти, мій милий синку, житимеш не так, як ми. Ти знайдеш долю свою, твоя мама й я спрацюємо всі пальці, щоб з тебе були люди.

— Так, тату.

Моя бідна мама дуже сердилася й ганила нас, коли ми верталися додому після візиту до бивака в Московіча. Жінки страждають, не допомагаючи собі вином та сміхом, отже вони сердяться на чоловіків.

3. ЛІТО

Страшне літо в Іст-Сайді. Кам'яні квартири як стіни в'язниці і вони затуляють вхід світовим вітрам. Асфальт береться пухирями під ногою, нічим дихати, така спека. Ви задихуєтесь: ви худнете й стаєте дратовливий, ви не можете спати вночі в спальнях; скрізь покидь, тельбухи й хворі коти, мільйони мух, клопів та вошей. Ви з ненавистю бачите, що людей так багато і вони душать вас, вони крадуть у вас повітря. Сонце — то душогуб, воно нападає чоловіків, жінок та коней на вулицях, воно родить нещадну мушву й дає їй радість, а за те воно вбиває слабих маленьких єврейських немовлят. Через вентиляційну трубу кожен чув усю ніч, як качалися й скавчали непокійно люди, і сумні привиди тинялись усю ніч по вулиці, було занадто-гаряче, щоб спати.

Одної неможливої ночі моя мати взяла простирало і нап'яла його як тент²⁾ над тротуаром перед нашою квартирею. Отам як на якій вулиці сходу спали ми з сестрою. Це й досі робиться подекуди в Іст-Сайді, хоча Департамент здоров'я і бореться з цим, не борючися, правда, з злиднями. Я спав отак одноєї вохкої літньої ночі, це було саме перед четвертим липня³⁾ і багато стріляли з револьверів і кидали петард. Я був виснажений від спеки і спав, не зважаючи на гуркіт, коли раптом я схопився, голосно закричавши від жаху. Якийсь необережний кинув на мене петарду і вона вибухла аж коло мого лиця. З лівої руки мені одірвало чималу смужку м'яса і досі є в мене шрам на руці. І багато тижнів після того я прокидався зі сну як божевільний, чуючи цей вибух коло свого обличчя, і бачив: планети крутились і зустрічались в вибухові, я бачив і трусився з жаху. Я зроду не забуду оце четверте липня.

¹⁾ Коні - Айланд, острів коло Нью-Йорку, де росташовано місця розваги, гулянок.

²⁾ Шатро.

³⁾ Четверте липня — день неможливості Сполучених Штатів, народне свято.

Одної неділі ми втекли в Бронкс Парк¹⁾, це був єдиний шматочок природи, що я бачив аж до вісімнадцяти років. Ми пробили собі путь через юрбу захеканих єврейських мамаш і папаш у надземному потязі; на кожній станції нас атакувала нова юрба; чхаючи, пхаючись, плюючи; було гірше ніж у набгом напханій спальні. Але моя мати була щаслива.

— Я зниму свої черевики й піду по траві, сказала мама, повна надій. Я не робила так ось уже двадцять років.

Ах, можна було дихати в Бронкс Паркові, там був простір, там були великі зелені луки й дерева, і небо було таке величезне й синє, ви б ніколи не подумали рані, що воно таке велике. Мама зняла отже свої черевики, а батько ліг на траві, покурюючи й співаючи своїх чабанських пісень Румунії, а я з сестрою полювали коників. І тоді, як ми снідали, крапля дощу розплескалася на бутерброді з сиром, що я тримав у руці, і ми подивилися вгору й побачили чортів дощ. Ми поїхали додому в задушливому слизькому надземному потязі, напханому Іст-Сайдськими сім'ями, такими ж нещасними як ми в'язнями іст-сайдського літа, для яких немає втечі, нема виходу.

Але є солодке в гіркому.

Часто літніми ночами мій батько з приятелями вилазили на дах нашої квартири і пили пиво кінвами й слухали оповідань мого батька. Мій батько знав сотні отих оповідань, він міг ткати оповідання на цілий місяць літніх ночей і він лежав отам у темряві, крутячи свій вус, промовляючи з серйозною спокійною певністю. Він знав, що він був хазяїн тут, він знав силу своїх медяних слів, він ставав якийсь дивно поважний на дахові.

— Якось було, почав він виразно, — жив ловець у маленькім румунським селі; і одного холодного ранку він вийшов полювати ведмедя. Вітер завивав, глибокий скрізь лежав сніг, мороз пройняв його аж до зубів. Він ненавидів зиму, ловець той, він хотів дійти до теплих країв, де сонце завжди світить, але він був бідний, в нього не було грошей, і його брав гнів, що бідний він і голодний. Невже ж він не вирветься ніколи? Його бідність була як пастка, і що більше він борвся, то швидче його запутляло. Тоді побачив він сліди великого ведмедя. Він ішов слідом, доки прийшов до печери, він туди зайшов і побачив трьох маленьких ведмежат. Він лагодився їх забити, коли величезна, прекрасна золота Ведмедиця станула перед ним і з слізьми в очах мовила до нього сумним голосом матери: — Прошу, добрий ловче, сказала вона, я дам тобі...

Цю історію про Золоту Ведмедицю треба було розповідати цілі тижні і це була вічна казка про щасливого мандрівця, що він мав усе найкраще від життя за допомогою чар; усі бідні люди вірять оцій казці. А я чув її там, на дахові нашої кватири. Обвішані лямпами дома Нью-Йорка стриміли як кораблі на чорному небі, тропичне повітря обвівало нам обличчя, Іст-Сайд дуднів як завинутий дикунський барабан.

— Так, а що з того за добро для нашої майстерні — запитувала моя бідна мама — з того, щоб вино пити та байки розповідати? А ти розповідаєш їм байки навіть у майстерні.

¹⁾ Великий парк у Нью-Йорку.

— Годі. Я роблю своє діло! гукав мій батько. — Ніхто не може сказати, що я не роблю свого діла.

— Але вже кілька тижнів у нас немає полтинника на газ, сердито плакалась моя мати. А двох малих мені треба годувати, ще й третє буде скоро.

— Радше б мені вмерти! сказав мій батько прибитим голосом.

4. ХРИСТІЯНИ.

Моя мама казала, що християни не були всі добрі, або погані; це було як з собакою: коли він вас кусає, він поганий, коли не кусає — добрий. Але ми, діти, боялися християн. Християни випалюють хрест у вас на лиці, коли вас спіймали; або втинають вам вуха, чи роблять інші нечувані, неймовірні речі. Християни загнали цвях у голову батькові Джо Когена в Росії. Коли ви проходили повз християнську церкву, треба було тричі плюнути, інакше вам не буде щастити на цілий тиждень.

У нашій квартирі була одна християнська сім'я. Батько родини був сердитий гігант з червоним обличчям, що вертався з роботи, перекинувши пальто через руку, і розштовхував нас, якщо ми стояли на сходах. Його жінка була прая і в неї був маленький хлопець, якого ми ні разу не бачили. Одного разу вона сказала, що дасть мені шага, якщо я зйду до них угору і пограюся з її хлопцем. Але я втік і розповів своїй мамі. Я перелякався. Але моя мати сказала, що мені слід було б піти.

— Маленький хлопець хворий і самітний, це буде добре діло до нього піти, сказала мати.

Я насмілюся піти вгору якомсь після обід. Християнин лежав у ліжкові; у нього було чудне зморшкувате обличчя, біле як подушка. Сталеві держакі підтримували його голову і він боязко посміхнувся, побачивши мене. Я показав йому, як пускати кубаря і він дивився на мене злякано, готовий заплакати. Я зразу боявся його, а тепер він злякався мене. Я не знав, що християни бувають такі. Я думав, що вони всі готові гнатись за тобою як італійські хлопці з заходу Бауері, кидати камінцями й кричати — Христовбивця, христовбивця! (коли ж ми зроду й не чули про Христа! Хто він такий? Питалися ми в своїх батьків і вони хитали головами, ніби це була найсумніша тема в світі для розмови в євреїв).

5. МАЛА СЕСТРА

Моя сестра Естер завжди ходила за мною, лаяла мене, соромила мене перед хлопцями. Вона завжди читала мої книжки з казками, коли я мав охоту їх читати. Вона завжди пробувала винайти те, що я знав. Поруч з нами був прокат коней і Естер ревнувала, що конюхи брали мене проїздитись. Вони брали мене на похорон. Я сидів на високих козлах поруч із Фішелем, крикливим кучером, і бачив як довгу чорну скриню винесено з квартирі, як сусіди лементували й голосили і вулиця набивалась народом, що дивився на нас знизу. Далі ми їхали через Бруклінський міст і скриню спускали в землю, а ми всі йшли в ресто-

ран, що на території кладовища, і їли кислі вершки, сир і чорний хліб — це траплялося після кожного похорону. Це було надзвичайно.

Одного вечора, саме перед вечерею, мати сказала мені знайти Естер. Я шукав скрізь і ніде не міг її знайти. Потім я побачив натовп на розі і коли я туди дістався, я побачив експресну карету довгала Адамса. Натовп кричав на візника, здорового християнина з рудим волоссям, що заледви стримував своїх коней.

— Убивця, душогуб! Він забив дитину, верещали вони.

— Ні, я не забив! сказав візник. Як перед богом, я не убивав, Я сам батько!

Я почекав трошки й бачив, як натовп узаявся бити візника, коли з'явився полісмен і юрбу одсунуто назад. Стало нецікаво і я повернувся додому. Тут я побачив другий великий натовп у майстерні мого батька, всі кричали й голосно балакали, а в середині була моя сестра Естер скривавлена і супокійна на одному з робочих столів батька.

— Не кричіть так! казали до моєї матери. Мерщій принесіть їй води!

— Де доктор? Де допомога?

— Стільки дітей убивають у Іст-Сайді. Будь проклят Іст-Сайд! Прокляття Колумбові, голосили сусіди.

Моя сестра Естер умерла в шпиталі, і був похорон, але цього разу я сидів усередині карети замість на козлах з Фішелем. До нас прийшов адвокат, казав, щоб ми підписали папір і компанія дасть нам триста доларів. Мій батько хотів підписати, але мати не хотіла дати йому підписатись; це криваві гроші, казала вона; це кров Естер. І вона довгий час була хвора; вона сиділа коло печі й не виходила на вулицю. Вона не могла дивитись, як інші діти граються і великі вози і досі котять повз них. Вона читала свій молитовник і сиділа коло печі.

6. БІДНІСТЬ — ПАСТКА

Моя мати видужала й тоді захворів мій батько. Він хворів довго і я з матір'ю керували майстернею. Ми чим раз біднішали й біднішали. Бідність — то пастка, мовляв мій батько: що упертіше ти змагаєшся, то міцніше тебе стискує. Я ніколи не грався. Я приходив з школи й працював у майстерні. Я ненавидив майстерню, але мати й батько казали, що треба бути терпеливим. Майстерня, мовляв, допоможе мені піти в гімназію і далі в коледж. Я був видатний хлопець у школі і вони пишалися мною і були певні, що я буду доктор.

Далі майстерня збанкрутувала. І коли мене переводили з початкової школи, я мусив ставати до роботи. Батько казав, що він себе вб'є, але я збрехав, щоб заспокоїти його і сказав, що й на гадці не маю іти робити. Але я мав на гадці. Я хворів на якусь лихоманку перший тиждень після перевodu з школи і не міг піти шукати праці. Я лежав у ліжкові і думав про коледж і про все велике й славне, що я чув за коледжі. Я хотів умерти.

Перша робота, що я знайшов, було фабричне горище в Чатам-Сквері, де робили ковпачки для ламп. Чорне горище аж сяло білими блискавками від газових ковпачків, що люди пробували, сидючи за

довгим столом, з синіми дашками над очима. Інші мочили сітку з ковпачків у чорному хемичному розчині. П'ять хлопців, серед них і я, працюючи в самих сорочках, стояли перед рядом в сорок газових країв і обпалювали покривець з ковпачків. У майстерні був гарячий солодкий блювотний запах і якось одна дівчина замліла. Хазяїн — маленький єврей у білому жилеті й рожевій шовковій сорочці, що хижо гайсав взад і вперед з холодним обличчям убивці, підійшов і сказав різко.

— Я знав, що вона за слаба для цієї роботи й не витримає спеки. Скажіть їй, що її звільнено.

Хлопець поруч зі мною був італієць, званий Мавп'яча Пика і він ненавидів і переслідував мене за те, що я здавався тупий. Я прів і задихався; я почував охоту вмерти, я хотів вибігти геть і блювати. Часто я не міг їсти сніданку і ми їли в майстерні і я часто думав, що ж має статись і чому хазяїн такий грубий.

Я робив отак шість місяців по п'ять доларів на тиждень і моя мати турбувалася, бо я втратив десять фунтів. І часто я згадував, як мій батько казав: бідність то пастка і падаючи серцем я розумів, що я так піймався в цю пастку повік життя.

У цей час мені було дванадцять літ.

З англійської переклав М. Йогансен.

Проф. С. ОСТАПЕНКО

Розвиток громадського господарювання Європи та Америки в межах часу 1800—1920 р.р.

1. Вступні замітки

У Жовтні 1926 року автор цих рядків здав до друку роботу під назвою „Енергетика громадського господарювання Європи та Америки в межах часу 1800—1920 рр.“ Коли саме та робота вийде з друку — тепер ще незвісно. Отже подаємо тут в скороченні і в загальному закресленні головніші моменти із згаданої роботи.

Розмір та характер цієї журнальної статті не дає можливості трактувати самої методології, яку використано у згаданій роботі автора і за поміччю якої добуто результати, яких частку подаємо в цій статті.

Далі, в наступних рядках скрізь, де не буде спеціальних зауважень, за терміном „Європа“ будемо розуміти Європу в сучасних границях без СРСР, а за терміном „Америка“ сучасні Сполучені Штати Північної Америки.

Певно варт також нагадати і про те, що в даному разі справа іде про господарчий розвиток сучасного капіталізму в цілому, бо по-за межами Європи та Америки стеляться ще зовсім незначні шматки капіталістичного господарювання, яких долучення не міняє позначно результатів дослідження, а по-за тим стеляться простори радянських республік та терен феодалізму і пів-феодалізму т. зв. „східного зразка“.

2. Індустріяльна ділянка поля громадського господарювання Європи та Америки

Провідною, чільною ділянкою поля труда сучасної громади є індустріяльна ділянка, тому почнемо окреслення саме із цієї ділянки і значнемо з основної точки цієї ділянки, а саме з сили начальних машинових двигунів, що вживаються за громадською роботою на цій ділянці.

Після належного аналітичного розроблення досі публікованих матеріалів, які просто чи посередньо стосуються до даної справи, маємо, що сила начальних двигунів індустріяльної ділянки Європи та Америки доходила вимірів (мільйони кіловат, що перебуває в роботі пересічно 3000 годин на протязі року, перша колонка репрезентує

Америку; друга — Європу, в даному разі у складі Німеччини, Англії, Бельгії, Франції та Італії):

Рік	1	2	Рік	1	2
1800	0,026	0,107	1870	1,355	2,372
10	0,046	0,166	80	2,369	3,694
20	0,081	0,260	90	4,170	5,753
30	0,143	0,403	1900	7,320	8,959
40	0,251	0,628	10	12,810	13,951
50	0,440	0,978	20	22,208	21,725
60	0,772	1,524			

Перший рядок, що репрезентує силу начальних двигунів на індустріальній ділянці Америки, як то видно, показує поступ в межах всього позначеного часу у розмірі 75,3% (начислюваних, „сложних“ відсотків) за кожних десять років, а рядок (2), що репрезентує силу індустрій Європи, показує поступ на 55,7% за кожні десять років.

Зауважуємо, що сила (могутність) начальних двигунів на індустріальній ділянці, як і на кожній іншій ділянці поля громадського господарювання, точно і завжди адекватно відбиває справу господарювання у всіх виробничих моментах та тих, що з них сліднують безпосередньо.

З поданих вище рядків маємо такі факти:

1. Сила індустріальної ділянки Америки в межах позначеного часу розвивається, ступає наперед у 1,35 разів скоріше, ніж сила індустріальної ділянки Європи (75,3:55,7). Це факт дуже великої значности не тільки в справі спізнання сучасної Європи та Америки, але взагалі в справі спізнання можливого поступу громади. В даному конкретному разі маємо, що невеличкий клаптик „виселеної Європи“ — такою фактично являється Америка, про яку іде мова, — силою індустріальної роботи догнав і перегнав всю Європу разом, що лишилася „в себе вдома“ і господарювала „на свій лад“, ба й більше — „шматок виселеної Європи“ набув можливостей дальшого поступу значно більших, ніж решта Європи.

Так чи інакше, знаючи цей факт, європейські дослідники пояснюють його „багатством природних ресурсів“ Америки, а американські — „расою“, „американським духом“. На мій погляд і перше і друге пояснення годяться тільки для біблії: потенціальні „природні багатства“ можуть бути і більші, ніж у Європі, але „потенціальні природні багатства“ ні до чого — в теперішньому Китаї вони у всякім разі не менші, ніж в Америці, а врешті можна довести, що і в самій Європі оці „природні багатства“ рівні до американських. Що ж до кінетичних „природних багатств“ Європи та Америки, то вони без жодного сумніву рівні. На мій погляд той факт достатньо пояснюється тільки тим, що „виселена Європа“ (Америка, про яку іде мова) одночасно із „виселенням“ в нове природне оточення скорше збулася і тих феодальницьких перешкод, що ще і тепер до певної міри стоять на шляху розвитку Європи.

2. Загальний розмір сили індустріальної ділянки Європи в 1800 році, тоб-то приблизно на початку доби індустріального капіталізму, був у 4,1 разів більший, ніж в Америці, а за 110 літ, тоб-то

в 1910 році загальний розмір сили індустрій в Америці і Європі близько рівняються, а ще за 10 літ, тоб-то в 1920 році Європа вже лишається позаду, а тепер, в 1927 році, Європа стоїть вже значно віддалі від Америки — після 1920 року поступ сили індустріальної ділянки Америки продовжується попереднім темпом, тим часом як у Європі сила індустрій не тільки не пішла попереднім темпом наперед, а пішла на спад — скорочено і той розмір індустріальної роботи, який був досягнений до 1920 року.

3. З поданих двох рядків можемо мати ось такий похідний рядок, а саме рядок, який показує (в ‰) відношення сили індустрій Європи до сили індустрій Америки протягом позначеного часу. Так маємо, що сила індустрій Європи складає відсотків до сили індустрій Америки:

Рік		Рік	
1800	410	1870	175
10	380	80	155
20	320	90	138
30	280	1900	122
40	250	10	108
50	220	20	98
40	197		

Цей рядок показує міру відносного прогресу Америки і відносного погресу Європи.

Щоб було зрозуміло, що подане окреслення відношень американських і європейських індустрій по суті не міняється і після того, як в склад „Європи“ зачислити всі індустріальні країни Європи, подаємо силу начальних двигунів (в тих само одиницях) тих європейських країн, що не вчислені у вище поданий рядок. В двох останніх точках взятого часу маємо, що сила начальних двигунів (мільйони кіловат) дорівнюється

	В 1910 році	В 1920 році
Голандія	0,23	0,35
Данія	0,17	0,26
Швеція	0,75	1,27
Норвегія	0,27	0,41
Австрія (в старих границях) .	1,48	2,28
Швейцарія	0,52	0,79
Разом	3,42	5,36

Отже наш раніш поданий рядок з'являє силу індустрій Європи до 1880 року у розмірі 100‰ і після цього року приблизно у розмірі 80 — 90‰.

Далі, якість індустрій одної і другої частки сучасного капіталістичного світу будемо характеризувати т. зв. коефіцієнтом машинізації, який показує: скільки саме припадає на одиницю сили індустріального робітника (кіловат) одиниць сили машинових двигунів, що вживаються за індустріальною роботою. Цей коефіцієнт показує

ось такі виміри для індустрій Америки (перша колонка) і для індустрій Європи (друга колонка):

Рік	1	2	Рік	1	2
1800	2,79	1,23	1870	13,70	5,13
10	3,50	1,56	80	17,20	6,30
20	4,40	1,85	90	21,60	7,71
30	5,55	2,27	1900	27,04	9,45
40	6,94	2,78	10	34,00	11,50
50	8,70	3,48	20	42,60	14,20
60	10,80	4,18			

В даному разі якість, міру котрої оце подано, являє собою найвищу ознаку — вона завжди обертається у певну відповідну кількість. Отже так з поданого маємо, що суспільний значник індустрій — коефіцієнт машинізації роботи в індустріях Америки на протязі всіх позначених 120 літ є значно більший, ніж в європейських індустріях, а з того слідує, що Європа вже яких-небудь 120 літ ступнево, помалу, але твердо тратить відносну ознаку свого „європеїзму“ і ту ознаку перебирає Америка. В якій саме відносній мірі Європа тратить на протязі зазначеного часу ознаку „європеїзму“ і як його перебирає Америка, показує порівняння двох поданих рядків, а саме похідний з них рядок, що показує, у скільки разів коефіцієнт машинізації в індустріях Америки є більший за такий само коефіцієнт в індустріях Європи; виміри цього похідного рядка ось такі:

Рік		Рік	
1800	2,26	1870	2,67
10	2,25	80	2,73
20	2,38	90	2,80
30	2,44	1900	2,87
40	2,50	10	2,96
50	2,50	20	3,00
60	2,58		

Отже по блисківі суспільної якості — по виміру коефіцієнта машинізації — американські індустрії вже аж у три рази вищі за індустрії Європи. Ось над чим має задуматися Європа — вона в порівнанні з Америкою має вигляд „Азії“.

Зауважимо, що ніякі інші показники, коефіцієнти не відбивають так адекватно справи громадського господарювання, як її відбиває коефіцієнт машинізації. Так само, як в певних країнах чи ділянках поля громадського господарювання ув'язуються коефіцієнти машинізації, так само ув'язується загальний розмір роботи одного робітника, що її в одиницю часу він видає, так само ув'язується його можлива зарплата.

3. Хліборобська ділянка поля громадського господарювання Європи та Америки

Без характеристики хліборобської ділянки не буде цілком зрозуміла подана вище характеристика індустрій Європи та Америки і виявлена порівненість поміж ними. Тому складаємо таку саму характеристику і хліборобської ділянки в цих двох частках світу.

Після належного аналітичного опрацювання відповідних матеріалів, маємо, що сила робочої худоби, що на європейській хліборобській ділянці вилучно, а на американській частково репрезентує початкові двигуни, в одиницях індустріального двигуна дорівнюється (мільйони кіловат, що вживається за роботою 3000 годин на протязі року; перша колонка — Америка; друга колонка — Європа разом в післявоєнних границях, але без СРСР):

Рік	1	2	Рік	1	2
1800	0,118	3,04	1870	1,880	4,56
10	0,175	3,22	80	2,792	4,88
20	0,260	3,37	90	4,018	5,34
30	0,386	3,60	1900	5,133	5,65
40	0,574	3,83	10	5,687	5,90
50	0,852	4,05	20	5,388	6,08
60	1,266	4,32			

Обидва рядки — надто показні, але зупинятися на них довго не маємо можливості. Нагадуємо тільки, що рядок (2), що репрезентує хліборобську ділянку Європи, не протязі усього зазначеного часу показує пересічно 6,93% (начислюваних) за кожні десять років, тобто надто малу міру набігання — приблизно у десять разів меншу, ніж в індустріях Європи; а рядок (1), що з'являє хліборобську ділянку Америки, показує набігання, як ліва сторінка т. зв. кривої Гауса, тобто спочатку сильно, а далі при наближенні до вершини дуже затишується. Так маємо, що цей рядок від 1800 року і до 1890 року набігає, побільшується за кожних десять років на 48%, тобто у 6,8 разів сильніше, ніж рядок, що з'являє хліборобську ділянку Європи, а з 1890 року до 1900 року тільки на 27%, з 1900 року і до 1910 — на 11%, а з 1910 і до 1920 року він не збільшився, а зменшився на 5%.

Звертаємо пильну увагу на тільки що зазначений момент, а саме, що починаючи з 1890 року Америка із усіма своїми ніби „вільними“ просторами нарівні із Європою вичерпала можливості що до побільшення числа робочої худоби — живих двигунів на хліборобській ділянці: така природня властивість цих двигунів — після певної енергетичної пори вони мають зовсім випасти із поля громадського господарювання за браком відповідних форм енергії, що потребують ці двигуни, з причини „нерентабельности“, з тої причини, що робочий кінь починає годуватися з роботи господаря, а не навпаки. І зовсім очевидно, що розвиток хліборобства Америки, а з ним і розвиток індустрій цієї країни мав би стати точнісінько на такий самий шлях, як і європейське хліборобство та європейські індустрії. Але в Америці саме з цього часу на зміну робочої худоби прийшов і був поставлений машиновий двигун — двигун середкового горіння (газова машина), і Америка обминула європейський шлях розвитку і безупинно пішла далі своїм власним.

Отже погляньмо на силу цих машинових двигунів, що їх наставлено на хліборобській ділянці Америки.

Після належного аналітичного опрацювання американських матеріалів, що стосуються до цієї справи, маєм, що сила машинових

двигунів, поставлених на хліборобській ділянці Америки, в одиницях кіловат індустриального двигуна, дорівнюється (мільйони кіловат):

Рік	
1890	0,128
1900	1,024
10	3,456
20	8,192

Тільки що поданий рядок показує побільшення, набігання (в %) за кожних десять років ось у такій мірі:

Рік	
1890	—
1900	700
10	236
20	136

З такою невиданою швидкістю ставилися машинові двигуни на хліборобській ділянці Америки. Це швидкість, якої ще не знано в історії громади — навіть електромотор на початку свого розвитку не показував такої швидкості. Тому сталося, що за яких-небудь 30 літ сила машинових двигунів на хліборобській ділянці Америки значно вже вища (у півтора рази) за силу робочої худоби на цій ділянці, яка ставилася там на протязі 120 літ.

Хліборобська ж ділянка Європи і до сьогоднішнього дня лишається без машинових двигунів і обслуговується тим самим робочим конем, що і за часів феодалізму, та чоловіком, що мордується з-за неможливості тримати робочу худобу в достатній кількості.

Тому вище поданий рядок (2), що з'являє хліборобську ділянку Європи, лишається для дальшого порівняння в тому вигляді, як його подано, а рядок (1), що з'являє хліборобську ділянку Америки, міняється шляхом долучення до нього рядка, що показує силу машинових двигунів на цій ділянці, і разом з європейським ставиться так (мільйони кіловат; перша колонка — Америка; друга — Європа):

Рік	1	2	Рік	1	2
1800	0,118	3,04	1870	1,880	4,56
10	0,175	3,22	80	2,792	4,88
20	0,260	3,37	90	4,146	5,34
30	0,386	3,60	1900	6,157	5,65
40	0,574	3,83	10	9,143	5,90
50	0,852	4,05	20	13,580	6,08
60	1,266	4,32			

Тепер маємо рядки, які можна остаточно порівнювати поміж собою.

Американський рядок змінився так, що до кінця показує набігання за кожних десять років у розмірі 48%. Сорок вісім відсотків набігання замість п'ять відсотків збігання, зменшення — така різниця поміж фактичним станом хліборобства в Америці і тим станом, що мав настати без машинових двигунів.

Тільки що подані два останні рядки, що з'являють силу всіх начальних двигунів на хліборобській ділянці Америки та Європи, являють собою саме ту основну точку, де криється різниця поміж Америкою та Європою і рештою сучасного світу.

На фронті хліборобського труда Америки поставлено і при тому в достатній кількості і ставиться що-року з надзвичайно швидким темпом машинних двигунів, тоб-то і цей фронт вперше щільно рівняється на індустріяльний. Оце як раз і є те, що пояснює порізненість поміж Європою та Америкою.

Ще краще та точка відблискує із вимірів коефіцієнту машинізації на хліборобських ділянках Європи та Америки.

Виміри цього коефіцієнта показуються ось так (перша колонка — Америка; друга — Європа):

Рік			Рік		
1800	1,27	1,73	1870	7,05	1,78
10	1,62	1,74	80	9,06	1,80
20	2,06	1,72	90	11,51	1,87
30	2,67	1,74	1900	14,75	1,87
40	3,41	1,75	10	18,88	1,85
50	4,35	1,76	20	24,10	1,86
60	5,55	1,80			

Рядок (1), яким значаться виміри коефіцієнта машинізації роботи на хліборобській ділянці Америки, показує набігання, побільшення за кожних десять років у розмірі 27,5%, а рядок (2), яким значаться виміри коефіцієнта машинізації роботи на хліборобській ділянці Європи показує набігання за кожних десять років у розмірі приблизно 0,1%, тоб-то у 275 разів менше.

З поданого виходить, що набігання, темп машинізації роботи на хліборобській ділянці Америки є більший не тільки за темп набігання машинізації роботи на хліборобській ділянці Європи, але також більший за темп набігання машинізації роботи на індустріяльній ділянці Європи і навіть більший за темп набігання машинізації в індустріях Америки.

Коли, далі, подані рядки перевести у значники річної роботи, продукції, яку видає за рік один хліборобський робітник, то будемо мати, що річна робота, річний виріб одного хліборобського робітника Європи є менша за річну роботу одного індустріяльного робітника Європи (колонка перша) і менша за річну роботу одного хліборобського робітника Америки (колонка друга) ось у таке число разів:

Рік	1	2	Рік	1	2
1800	0,72	0,77	1870	2,56	3,18
10	0,86	0,94	80	3,10	3,90
20	1,03	1,15	90	3,71	4,80
30	1,23	1,40	1900	4,47	5,87
40	1,49	1,72	10	5,35	7,20
50	1,78	2,12	20	6,42	8,85
60	2,16	2,60			

На роботі хліборобської ділянки Європи в 1920 році ув'язано коло 30 мільйонів повних робітників, а на роботі хліборобської ділянки Америки в той саме час — коло 10 мільйонів робітників (наймитів і трудових власників-господарів).

Отже з досі поданих рядків можемо скласти ось таке порівняння:

1. Коли всі робітники-хлібороби Європи видають за рік, скажемо в 1920 році, 30 мільйонів певних одиниць хліборобської роботи (певне число бушелів пшениці чи на певну суму доларів хліборобських продуктів взагалі), то 10 мільйонів робітників-хліборобів Америки за той саме час видають 88.5 мільйонів таких само одиниць, тоб-то у три рази менше число робітників-хліборобів Америки видає роботу більшу за роботу європейських робітників-хліборобів у 2,95 або кругло у 3 рази.

2. Проти показаної хліборобської роботи Європи та Америки стоїть близько однакова індустріальна робота, індустріальний виріб кожної з цих двох країн.

3. Проти показаної хліборобської і індустріальної роботи Європи та Америки стоїть загальне число населення в Європі 435 мільйонів чоловіка, в Америці тільки 106 мільйонів чол.

Для того, щоб належно оцінити подані порівняння з поля громадського господарювання Європи та Америки, бракує ще одного елементу, а саме бракує ще значників т. зв. експорту, тоб-то бракує знати: яка саме частина із річної роботи Європи і Америки розміщується в себе вдома і яка на міжнародньому або „зовнішньому“ товаровому ринкові.

Отже складімо і цього значника.

4. Експорт Європи і Америки та вплив цього фактора на господарчий розвиток.

Загальний вимір експорту та хід (темп розвитку, поступ) цього загального виміру експорту ні про яку справу нічого розказати не може. Тому не будемо переказувати рядків загального виміру експорту із Європи та Америки. А замість того візьмемо рядки, які показують: яка саме частина (‰) річної роботи певної ділянки чи усього поля громадського господарювання експортується, вивозиться за межі власного господарювання.

Наперед знаємо, що Європа експортує тільки індустріальні вироби, тимчасом Америка експортує хліборобські і індустріальні вироби, хліборобську і індустріальну роботу.

Після належного аналітичного розроблення досі публікованих матеріалів маємо, що хліборобський експорт Америки складає ‰/‰ річної роботи хліборобської ділянки Америки:

Рік		Рік	
1800	39 (закруглено)	1870	16 (закруглено)
10	32	80	15
20	27	90	13
30	23	1900	11
40	21	10	8
50	19	20	4
60	17		

З поданого рядка маємо, що відносна сила, відносна значність хліборобського експорту із Америки, в межах позначених 120 літ, безупинно спадала, і коли брати крайні точки позначеного часу,

врешті спала у 10 разів (приблизно 40% в 1800 році і 4% в 1920 році). А загалом з поданого рядка вичитуємо ось що:

1. Перше і найголовніше — значність хліборобського експорту Америки для самої Америки одночасно із безпримірним набіганням, зростом хліборобської продукції цієї країни увесь час безупинно спадає і вже наближається до нулевої значности.

Не знаючи нічого іншого, можна було б припустити, що Америка разом схиляється чи вже наближається до типу індустріальної капіталістичної країни європейського зразка або, значить, до т. зв. класичного зразка, тоб-то схиляється до типу такої країни, де хліборобська ділянка в занедбанні, а розвиток індустріальної ділянки ув'язується із розвитком „зовнішнього“ хліборобства. Але із усього попереднього знаємо, що хліборобська робота Америки в той саме час безпримірно підноситься, поширюється як загальним розміром, так і якістю.

2. Індустрії Америки, що по своїй силі дорівнюють силі індустрій Європи, мають у себе вдома, пліч-о-пліч, компонента — „позаіндустріальний ринок збуту“ — у формі своєї хліборобської ділянки у три рази більшого загального розміром ніж європейські індустрії.

3. Цей американський компонент — американська хліборобська ділянка — набігає з року на рік у 8,6 разів шкороше, ніж такий самий компонент європейських індустрій.

Оцей фактор разом із зазначеним вище (п. 2) становить найважливішу перевагу американських індустрій в порівнянні до європейських. Треба при тому також мати на увазі і те, що хліборобство, з котрим ув'язані європейські індустрії, дрібними шматками розкидане по всьому світі.

4. Поки відносна сила індустрій Америки була позаду сили індустрій Європи, розвиток хліборобської ділянки Америки великою мірою залежав від експорту, тоб-то від розвитку індустрій Європи. А в даний момент і очевидно на всю ближчу будучину (про це ще раз далі) хліборобський експорт Америки вже ніяк чи зовсім мало-помітно впливає на розвиток хліборобської ділянки Америки, не вважаючи на те, що в складі цього експорту визначену частину становить такий „неевропейський“ продукт, як бавовна, і такий вилучно американський хліборобський фабрикат, як бекон.

Що до індустріального експорту Америки, то протягом всього зазначеного часу він становить зовсім мало-позначну частину річної роботи американських індустрій, а саме коло 2%.

Отже загальний вислід в справі експорту із Америки взагалі такий — починаючи десь коло 1890 років значність експорту для всього поля громадського господарювання разом спадає до 2—4% річної роботи, тоб-то до зовсім мало-позначної величини, тоб-то т. зв. світовий товаровий ринок з показаного моменту не впливає на розвиток поля громадського господарювання Америки — цей розвиток, поступ відбувається в межах внутрішнього товарообміну поміж хліборобською та індустріальною ділянками в міру того, як вимагає того система капіталістичного розвитку.

Порушуючи хід, алгоритм нашої статті, всеж складімо тут побіжно коротку відповідь на ось таке запитання:

Як буде стояти справа експорту Америки в ближчі десятиріччя?

Відповідь на це запитання буде разом з тим і відповіддю на те, як далі, в ближчій наступній будуччині піде індустріальний розвиток Америки.

Наша відповідь на це запитання ось така:

Про зміну констатованого досі напряму розвитку поля громадського господарювання (мова не іде про зміну класових відношень на полі громадського господарювання Америки) в ближчій наступній будуччині (15—20 літ) не може бути і мови. Не може бути і мови про значну товарову експансію Америки на міжнародній товарний ринок і, значить, ув'язку господарчого розвитку Америки безпосередньо з міжнароднім товарним ринком чи точніше—ув'язку розвитку американських індустрій, на зразок європейських, із навколишнім світовим сільським господарством, як це досі мало і тепер має силу для Європи. Про це не може бути і розмови. І он чому.

Вище подані рядки показують, якою абсолютною і відносною силою ув'язуються індустрії та хліборобство Америки. Ті ж рядки показують і силу темпу, яким ті ділянки американського поля громадського господарювання розвиваються, а досвід світової війни показав, з якою силою як індустрії, так і хліборобство Америки можуть ширитися в найкоротший час.

А разом з того слідує, що для того, щоб Америка могла матеріально повернути свій розвиток на т.зв. міжнародній товарний ринок, треба, щоб цей ринок, цей новий компонент мав ті самі властивості як що не по якості, то по абсолютному розмірові.

А чи є це так?

Хліборобський експорт Америки взагалі може піти тільки в Європу—іншого місця для нього на сучасному світі немає, а хліборобський імпорт, довіз в Європу взагалі визначається розвитком індустрій Європи.

Як далі буде показано, перспективи розвитку індустрій Європи для ближчої будуччини (15—20 літ) дуже сумні навіть в порівнанні із тими, які досі були. Отже хліборобський експорт Америки в Європу ледве чи буде далі триматися і на показаних вище 4⁰/₁₀₀—скоріше він піде далі вниз по тій нахильній лінії у своєму відносному розвитку, яка для нього склалася протягом попереднього століття і яку вище показано відповідним рядком, а не то, щоб він ще раз вернув до 30 чи 20 відсотків, як це було до 90-х років. Решта ж сучасного світу ще бідніша за Європу і ще в більшій мірі аграрна, ніж Європа.

Тепер що до можливого індустріального експорту Америки на міжнародній товарний ринок.

Індустріальна товарова експансія Америки в Європу не має жодних перспектив і ось чому:

1. Європа сама завжди шукала, а тепер із небувалим напруженням шукає товарних ринків для своїх індустріальних виробів—і шукає їх безнадійно (про це ще раз далі).

2. Європа та Америка не мають т.зв. „географічної“ специфікації в індустріях, а суспільна специфікація їх така, що Європа, загалом кажучи, не може платити „американських“ цін і купувати на американський лад, як Америка не може по-європейському дробитися

і терпеливо відшукувати дрібних покупців та кожен раз прилажуватися до них.

3. Європа сильно заборгувала Америці за „роботу“ Америки на Європу в часи світової війни, і тому Європа не може прийняти індустриальних товарів Америки, навпаки — вона сама примушена на відплату цього боргу просто чи посередньо довозити свої індустриальні вироби до Америки.

Що ж до індустриального експорту Америки в решту сучасного світу, то і тут так само перспективи domeжно глянчні. Як далі згадується, на товаровому ринкові, що знаходиться по-за межами Європи та Америки, всі потенціальні можливості що до індустриального товарового розміщення вже десь близько 1910 р. були вичерпані вщерть індустриальною товаровою та капітальною експансією Європи — з того і сталася світова війна, і як раз тому нині, після війни, немає ніякого просвіту для капіталістичної Європи, що тримала свій індустриальний розвиток на розвитку саме цього міжнародного товарового індустриального ринку. Можлива потенція товарового розвитку цієї частки світу (світу, що знаходиться по-за межами Європи та Америки, про котру іде мова) 6—7% за 10 років — тоб-то відносно мізерна. Отже тут так само немає жодного місця для індустрій Америки — 6—7 відсотків за 10 років це не перспектива для індустриального експорту Америки. Американські індустрії показують такий темп розвитку за один рік, а не десять. А загальний розмір цього товарового ринку такий, що для того, щоб американський індустриальний експорт набрав позначної сили, треба було б цілком і без останку витиснути з цього ринку всю індустриальну Європу та прилашнуватися до дуже різноманітного та дріб'язкового виробу та торгу та до кількох сотень грошових валют. Це зовсім „не під силу“ американським індустріям, хоч би як це здавалось парадоксальним на перший звиклий європейський погляд.

Загальний вислід в справі можливої експортної експансії Америки в ближчій будучині такий:

Капіталістична Америка, про яку в даному разі іде мова, переросла або відійшла наперед від решти сучасного капіталістичного світу в такий мірі і склала свій індустриальний розвиток на такий відмінній основі, що решта сучасного капіталістичного світу не може стати компонентом її наступного розвитку в ближчій будучині — для того треба, щоб решта сучасного світу тісніше наблизилася до основ розвитку Америки.

По ходу розв'язання справи ніяк не можна обминути такого запитання: чи довго ще капіталістична Америка може продовжувати констатований вище тип розвитку, що склався протягом зазначених 120 чи навіть більше літ?

Коли ближчу будучину міряти ближчими 15—20 роками, то продовження схарактеризованого вище розвитку ніби цілком забезпечено: силова і товарова ув'язка поміж індустріями та хліборобством, якої вимагає капіталістична система громадського розвитку, як певного мінімуму, ще далеко не вичерпана в Америці, а це забезпечує поспішний розвиток обох ділянок поля громадського господарювання Америки, і, значить, можливість ув'язки та „загрузки“

трудового зросту цієї частки капіталістичної громади, але певно при „закритих воротах“ для іміграції, воротах, які вже фактично, на певних пневматичних „тормозах“ зачиняються. Згадана силова ув'язка поміж індустріями та хліборобством Америки нині тримається на газомоторі та енергії нафти. За 10—15 ближчих років ніби настане кінець нафті в Америці, але тоді на зміну нафти підуть деривати земляного вугілля з одного боку і електромотор з другого боку. Отже можна припустити як певну імовірність, що цей розвиток навіть підєтрохи далі показаної вище межі.

А тепер коротко погляньмо на індустріяльний експорт Європи та перспективи розвитку Європи на ту ж ближчу будучину.

Перш за все зауважуємо, що індустріяльний експорт Європи є „примушений“, тоб-то Європа, як вона досі склалася, не може зовсім обійтись без індустріяльного експорту з такої матеріальної причини: з самого початку своєї ери індустріяльного капіталізму Європа зв'язала розвиток своїх індустрій із позаєвропейським сільським господарством, хліборобством, тому її власна хліборобська ділянка і до сьогоднішнього дня не вийшла із феодальницького виробничого стану, а це має своїм вислідом, що Європі не достарчає її власної хліборобської роботи, продукції і вона мусить її довозити з зовні, а для того, як певний еквівалент, вона мусить експортувати свої індустріяльні вироби. Цей самий момент має також своїм вислідом і те, що індустріяльна Європа експортує не тільки індустріяльні вироби, але і капітал та людей-робітників (еміграція), тоб-то творить самі індустрії в навколишньому сільсько-господарському світі, а для того вона (індустріяльна Європа) протягом всього позначеного часу і до сьогоднішнього дня силою неволить господарсько і політично увесь навколишній світ — Європа ще і сьогодні, як звичайнісіньку річ, в Лізі Націй роздає „мандати“ на позаєвропейські землі та народи, що оселяють ті землі. Класичним зразком цього європейського індустріяльного розвитку була і поки лишається Британська імперія чи власливо Англія. Дуже характерно, що кожна із європейських капіталістичних країн, як тільки прочувається до першого початкового стану індустріалізму, зараз же цілком наслідує англійський зразок — зараз же намагається стати світовою імперією. І сталося так, що європейський капіталіст інакше справи індустріяльного розвитку і не мислить, як тільки у формі імперіалізму — як тільки на його фабриці починається виріб 2 метрів перкалю — він зараз же шукає „мандата“ на колонію, де б йому можна було розмістити один метр того перкалю.

Коротко і стисло основу індустріяльного розвитку Європи можна характеризувати ось так: протягом усього зазначеного часу, тоб-то вже і тоді, коли на вулицях Лондона ходили медведі, Європі було „тісно в Європі“, і вона тиснула силою в решту світу і неволила його. Починаючи приблизно з половини зазначеного часу, тоб-тодесь близько 60-х років, поневолені Європою народи почали оружно і індустріально визволятися із цієї „європейської“ неволі. Цей процес відбувається і тепер і відбувається хутче, як сам процес поневолення, тому увесь розвиток капіталістичної Європи дійшов нині роздоріжжя — із всіх кінців світу і по всіх напрямках цю Європу тиснуть

назад в Європу, а розвиток її склався так, що вимагає протиснення Європи в навколишній світ — або радикальної зміни основ розвитку Європи. Що Європа мусить поступитися, тоб-то вернутися „до дому“ і перелаштувати основу свого індустріального розвитку, — проте не може бути жодного сумніву.

Ось погляньмо, як ця справа матеріально характеризується.

З моїх власних обчислень слідує, що хліборобський імпорт (довіз) у Європу становить таке число відсотків (%) до власної хліборобської роботи, виробу Європи:

Рік		Рік	
1820	7	1880	30
30	10	90	33
40	13	1900	37
50	18	10	42
60	22	20	50
70	27		

Вище подані рядки свідчать, в якому мізерному стані розвитку перебуває хліборобська ділянка Європи. Тільки що поданий рядок показує, що Європа може удвоє поширити свою хліборобську ділянку, хліборобську роботу і тим способом в такій же мірі скоротити свою еміграцію, експорт капіталу і потребу в експорті індустріальних виробів.

Для того, щоб в загальних рисах уявити, яку роль відігравав і відіграє тепер індустріальний експорт Європи в справі індустріального розвитку Європи, подаємо значника із англійської статистики, який показує, яку саме частину (%) становить індустріальний експорт цієї країни до її річної індустріальної роботи, продукції. Значник цей набирає ось таких розмірів:

Рік		Рік	
1800	17,8 ⁰ / ₀	1870	90,0 ⁰ / ₀
10	23,6	80	70,4
20	31,1	90	51,4
30	41,2	1900	37,0
40	54,4	10	26,3
50	71,5	20	18,6
60	94,0		

Поданий рядок дуже близько пасує на т. зв. криву Гауса, тоб-то на таку криву, яка починається десь коло нуля, доходить певного вершка (максимума) і знову так само спускається близько до нуля.

З поданого рядка маємо:

1. Індустріальний експорт Англії (і Європи) впливає з колосальною силою на загальний розмір індустріальної продукції Англії і Європи.

2. На експортній основі індустрії Англії (і Європи) буйно розвиваються до 60-х років.

3. З 60-х років, коли поруч із англійськими індустріями постають індустрії Франції, Німеччини, Бельгії, Італії, які напередки із англійськими поспішають на позاءвропейський товарний ринок, темп індустріального експорту, а з ним і індустріального розвитку

відносно повільнішає і починаються різноманітні катаклізми в самій Європі з-за „володіння“ позаєвропейським світом, як товарним ринком для збуту.

Гоніння і розвиток продовжуються далі аж до світової війни.

До якої міри індустріальна Європа, напередодні війни, вичерпала той позаєвропейський товарний ринок, з-за якого ішла світова війна поміж Англією та Німеччиною? І які перспективи дальших перегонів і катаклізмів індустріальної капіталістичної Європи після світової війни?

Між іншим, мушу тут, як і в одній із своїх попередніх робіт, зауважити, що я вважаю, що так звана світова війна не закінчилася, хоча і підписано Версальський мир, а продовжується — змінилась тільки її форма. Після війни 71 року значно знизився темп розвитку французьких індустрій і значно підвищився темп розвитку німецьких індустрій. Версальський мир ставить справу навпаки, з тою тільки різницею, що примушує також сильно розвиватися і німецькі індустрії, бо підвищений темп розвитку французьких індустрій може статися (репарації) тільки тоді, коли поспішно будуть розвиватися і німецькі індустрії, і Англія замість одного „ворога“ (Німеччини) має двох. Отже загострення „перегонів“ стало не менше, а більше, і війна мусить продовжуватися доти, поки зчезне її основа — брак відповідного компонента для індустріального розвитку капіталістичної Європи.

Що до відповіді на поставлені запитання, то вона складається ось так.

Аналіз тих товарних позаєвропейських ринків, куди силою досі поспіла протиснутися індустріальна Європа, показує, що територіально той ринок ще десь близько 1910 року, тоб-то перед війною, був вичерпаний до останку. А з того такий вислід:

Які „мандати“ і як не буде капіталістична індустріальна Європа роздавати, які коаліції вона не буде утворювати, які ще війни вона не буде провадити, — при всіх найкращих умовах після 1910 року індустріальний експорт Європи на позаєвропейські товарні ринки, а, значить, і індустріальний розвиток капіталістичної Європи може далі відбуватися тільки таким темпом, який відповідає темпові розвитку позаєвропейських товарних ринків, а темп розвитку цих ринків — 6 — 7% за десять років.

Цю базу, а значить і побудований на ній темп можна поширити, принаймні, на певний час, але для того треба знищити певну частину європейських індустрій — ту задачу і має європейська капіталістична війна, бо всім теперішнім європейським індустріям на цій основі тісно.

Оце такі перспективи індустріального розвитку капіталістичної Європи для ближчої будуччини на тій основі, на якій вона історично складалась і на якій вона намагається залишитися далі.

Але 6 — 7% за десять років — це темп азійського феодалізму. А відповідний тому темп розвитку Європи — 20 — 30% за десять років.

Така основа для європейського розвитку визначає ступневе замірання Європи і дальше посилення еміграції Європи.

Чи погодиться на такі перспективи пролетаріят Європи?

Припустити позитивну відповідь на поставлене запитання, значило б припустити, що ідеологія пролетарської Європи, що виросла на дотеперішньому індустріальному розвитку Європи, так само ступнево буде гинути, затихати, як і темп індустріального розвитку Європи. А крім того, згодившись на таке чи подібне припущення, ми тим самим визнали б, що капіталістична система громадського господарювання є вічна система. Але ж і малі діти вже знають тепер, що в навколишньому світі не тільки капіталістичної системи громадського господарювання, а взагалі нічого „вічного“ немає. Отже припущення це даремне і логично безглузде.

На таку перспективу не може погодитися і європейська буржуазія — само собою зрозуміло з яких причин. Але як тоді може надалі скерувати поле громадського господарювання європейська буржуазія?

Матеріально для того лишається один шлях — повернути розвиток Європи на основу самої Європи та на географічний міжнародний розподіл роботи, який викликається географічною порізненістю і доцільністю географічного товарового обміну на основі спільного індустріального розвитку.

Це не тільки матеріально єдиний шлях, але шлях цей і зовсім можливий. І щоб повернути на цей шлях, не багато треба — єдиної волі європейської буржуазії.

Нині в Європі, яку розглядаємо, числиться приблизно 22 держави. Кожна з них вважає себе за центр, навколо котрого ходить решта світу. Кожна з них кожен раз може сказати: „я не погоджуюсь“. Правда, серед цих 22 є велика сила „хрущів“, і тільки коло 5 таких, що мають епітет „великих“. Ці п'ять „великих“ можуть силою придушити „хрущів“ і вести справи, як вони самі бажають. Отже задача скорочується до розв'язання в межах п'яти „великих“ європейських капіталістичних держав. Нехай це будуть: Англія, Німеччина, Бельгія, Франція та Італія.

Чи може взагалі бути поміж цими п'ятьма капіталістичними державами такий концерн, щоб обернув сучасну Європу у сполучені штати Європи?

Ставити таке чи подібне запитання — це значить робити глум над логикою, суспільних проявів, що зовсім навпаки самі показують себе на протязі більш як сто літ. Але такий глум нині блукає по Європі. Більш ніж глум з того, очевидно, нічого не може статися.

Повернути розвиток Європи на власну основу — це значить повернути колесо історії Європи, а повернути колесо історії можна тільки революційно. Клас, який тримається за це колесо, не може робити революції сам із собою. Отже за колесо має взятися другий, попередньою історією виготований клас сучасної Європи — пролетаріят. То задача, яку на нього поклала історія — попередній індустріальний розвиток Європи.

Аналізуючи криві, які показують можливий індустріальний розвиток сучасної Європи на ближчі 15 літ і які уміщені у вище згаданій роботі автора цих рядків, автор приходить до висліду, що оця історична трансформація Європи, про котру тільки що згадувано, станеться імовірно десь в межах ближчих 15 літ чи зараз же за ними.

Цю історичну ситуацію Європи затушувала світова війна. Сучасну біду Європи приписують самій війні і тому хапаються за надію, що з закінченням війни, кінчиться і біда, і розвиток піде далі так, як він ішов перед війною. Це ілюзія, щоб її розвіяти, треба знати причину самої війни і результати війни, а потрібне знання набирається тільки з ходу дальшого розвитку. Отже дальший хід зітре цю ілюзію і покаже загалові ту дійсність, на якій перебуває Європа, і викличе його до відповідної чинности.